

EUROPOS REKONSTRUKCIJOS IR PLĖTROS BANKO DOKUMENTAS

STRATEGIJA LIETUVAI 2012 m. lapkričio 13 d.

ERPБ pateikia originalaus teksto vertimą tik dėl skaitytojo patogumo. ERPБ rūpinosi, kad vertimo tekstas būtų kuo tikslesnis ir atitiktų originalų tekstą, tačiau negali garantuoti ar patvirtinti vertimo tikslumo. Pasitikėjimas vertimu yra asmeninė skaitytojo atsakomybė. Jokiomis aplinkybėmis ERPБ, jo darbuotojai ar atstovai nėra atsakingi nei skaitytojui, nei kam kitam dėl priežasčių ar žalos, atsiradusios dėl vertimo netikslumų, klaidų, praleidimų, ištrynimų, trūkumų ir/ar pakeitimų. Netikslumų ar prieštaravimų tarp versijos anglų kalba ir vertimo atveju, versija anglų kalba turi viršenybę.

TURINYS

SANTRAUKA

1. BANKO PATIRTIS IR PORTFELIS

- 1.1. Dabartinės Banko veiklos apžvalga*
- 1.2. Praėjusio laikotarpio šalies strategijos įgyvendinimas*
- 1.3. Banko portfelio poveikis pereinamajam laikotarpiui ir išmoktos pamokos*

2. VEIKLOS APLINKA

- 2.1. Politinis kontekstas*
- 2.2. Makroekonominis kontekstas*
- 2.3. Struktūrinių reformų kontekstas*
- 2.4. Verslo aplinka*
- 2.5. Socialinis kontekstas*
- 2.6. Teisinis kontekstas*
- 2.7. Efektyvaus energijos naudojimo ir klimato kaitos kontekstas*

3. STRATEGINĖS KRYPTYS

- 3.1. Pereinamojo laikotarpio iššūkiai*
- 3.2. Banko prioritetai strateginiu laikotarpiu*
- 3.3. Atskirų sektorių iššūkiai ir Banko veiklos atsakas*
- 3.4. Siūlomos Banko veiklos reikšmė aplinkos apsaugai ir visuomenei*

4. KAPITALO GAVIMO GALIMYBĖS

- 4.1. Privatūs kapitalo šaltiniai*
- 4.2. DPB finansai ir bendradarbiavimas su kitomis TFI bei daugiašaliais donorais*

PRIEDAI

1 PRIEDAS. POLITINIS ĮVERTINIMAS

2 PRIEDAS. PEREINAMOJO LAIKOTARPIO IŠŠŪKIŲ VERTINIMAS

3 PRIEDAS. PEREINAMASIS LAIKOTARPIS TEISĖS SRITYJE

4 PRIEDAS. ATRINKTI EKONOMINIAI RODIKLIAI

5 PRIEDAS. LYČIŲ LYGYBĖ

SANTRAUKA

Banko steigimo sutarties 1 straipsnyje nustatyta, kad Lietuvos Respublika įsipareigoja taikyti ir taikys daugiapartinės demokratijos, pliuralizmo ir rinkos ekonomikos principus.

Lietuva įvardijama kaip daug pasiekusi pereinamojo laikotarpio šalis, kuri nuo nepriklausomybės atkūrimo 1990 m. padarė esminę pažangą įgyvendindama politines ir ekonomines reformas. 2004 m. tapusi ES valstybe nare, Lietuva įgyvendino pagrindinius su ES rinka susijusius įstatymus ir kitus teisės aktus bei sėkmingai integravosi į Europos struktūras. Tai leido Lietuvai naudingai panaudoti ilgalaikes kapitalo įplaukas ir užmegzti tvirtus prekybos ryšius su likusiomis ES valstybėmis narėmis.

Nors Lietuva ir įgyvendino nemažai į rinkos ekonomiką orientuotų bei demokratinių reformų, vis dėlto ji patyrė sunkų 2009–2010 m. pasaulinės ekonominės krizės smūgį. Krizė atskleidė daug likusių reformos iššūkių, ypač konkurencingumo ir viešojo sektoriaus bei įmonių valdymo srityje. Reaguodama į krizę Lietuvos vyriausybė pagyvino pastangas struktūrinių reformų srityje, kurios aiškiai akcentuojamos 2012 m. balandžio mėn. atnaujintoje Nacionalinėje reformų programoje. Programoje nustatytos Lietuvai augti trukdančios kliūtys: nesubalansuoti valstybės finansai, nepakankamas konkurencingumas ir produktyvumas, verslo aplinkos problemos, nepakankamai išplėtotą infrastruktūra ir aukštas nedarbo lygis.

Atsigavimas po 2008–2009 m. recesijos šiuo metu įžengė į trečiuosius metus, o augimas pasižymėjo geru išorės poreikių ir vidinio privataus vartojimo subalansavimu, nors dėl euro zonos problemų 2011 m. pabaigoje augimas sulėtėjo. Nepaisant to, per pastaruosius metus žymiai sustiprėjo konkurencingumas, pasireiškęs didžiausiu visose naujose ES valstybėse narėse vienam produkcijos vienetui tenkančių darbo jėgos išlaidų sumažėjimu (palyginti su 2007 m.). Investicijų į pagrindinį kapitalą atsigavimas irgi buvo geras. Santykinai atsigauanantį vartojimo augimą per paskutiniuosius metus paaiškina sumažėjęs nedarbas ir vilčių teikiančios atlyginimų tendencijos.

Kadangi Lietuva nesinaudojo TVF programa, 2009 m. Vyriausybė priėmė nuosaičių biudžeto konsolidavimo paketą. Tiek 2010 m., tiek ir 2011 m. biudžeto deficitas išliko nesaugiai didelis, todėl smarkiai pablogėjo valstybės skolos rodikliai: prognozuojama, kad valstybės skola toliau augs, šįmet pasiekdama aukščiausią tašką – daugiau kaip 40 proc. BVP. Nuo šių metų valdžios institucijos siekia atitikti Maastrichto kriterijus ir šįmet pavyko išlaikyti ambicingą rodiklį: nepaisant šiek tiek prastesnių augimo lūkesčių, pasiekti, kad biudžeto deficitas šįmet būtų ne didesnis kaip trys procentai.

Atsižvelgdama į nuolatinį privačių investuotojų susirūpinimą valstybės valdymo problemomis ir į oficialios statistikos neaprepiamo sektoriaus konkurenciją, Vyriausybė siekė užtikrinti vienodesnes veiklos sąlygas. Vyriausybė tebeturi savo akcinio kapitalo dalį valstybės įmonėse, ir ypač reikšmingą dalį – energetikos, transporto ir pašto paslaugų sektoriuose. Šioms įmonėms pavyko pasiekti pažangos gerinant skaidrumą ir strateginį planavimą. Vyriausybė siekia visiškai atskirti reguliavimo funkcijas nuo ministerijų, valdančių tų įmonių akcijas.

Nacionalinėje reformų programoje irgi akcentuojamas poreikis didinti konkurencingumą. Programa orientuota į ypač aukštomis technologijomis pagrįstą gamybą, kuri užtikrinama skatinant tyrinėjimus ir plėtrą, nepaisant kliūčių, atsirandančių gaunant valstybės finansavimą ir pritraukiant privatų kapitalą.

Programoje pripažįstama, jog daugelis tokių planų turi būti ilgalaikiai, pavyzdžiui, dalyvavimo darbo rinkoje didinimas, švietimo ir mokymo standartų gerinimas arba pažangių technologijų klasterių plėtojimas. Santykinai tvirti įgūdžiai šalyje turėtų tapti geru šių pramonės šakų plėtojimo pagrindu.

Pagrindiniai likusieji pereinamojo laikotarpio Lietuvoje iššūkiai – sumažinti energijos naudojimą ūkyje, ypač transporto sektoriuje ir gyvenamuosiuose namuose; sukurti efektyvesnes privataus akcinio kapitalo plėtojimo institucijas, kurios leistų suteikti geresnes finansinio tarpininkavimo įmonėms paslaugas ir paskatintų rizikos kapitalo augimą; pagilinti rinkos struktūrą energetikos, infrastruktūros sektoriuose ir ne bankininkystės srities finansų institucijose.

Strateginės kryptys

Kadangi Lietuva yra pažangi pereinamojo laikotarpio šalis, ERPB veikla šiuo metu apsiriboja ir ateityje apsiribos nedaugeliu prioritetų, kurių laikomasi atsižvelgiant į laukiamą šalies išsivystymą 2015 m., baigiantis dabartiniam vidutinės trukmės ERPB strateginiam laikotarpiui. Bankas teiks paramą svarbiausiose srityse, kuriose išlieka pereinamojo laikotarpio sunkumų; paramos reikia ir atsigavimui po finansų krizės bei tose srityse, kur būtų galima paspartinti reformas, kurios leistų pagerinti šalies verslo aplinką ir sustiprinti jos konkurencingumą. Atsižvelgdamas į Lietuvai likusius pereinamojo laikotarpio iššūkius ir remdamasis Vyriausybės parengta *Nacionaline reformų programa*, Bankas nustatė tokias svarbiausias strategines kryptis:

- **Investicijų rėmimas atsinaujinančios energijos ir efektyvaus energijos naudojimo srityje.** Bankas ir toliau didelį dėmesį skirs naujos kartos tvariosios energetikos skatinimui bei finansavimui, taip pat efektyvesniam energijos naudojimui, ypač savivaldybių ir pramonės sektoriuose, skatinti.
- **Eksportuojančio sektoriaus konkurencingumo stiprinimas.** Bankas remis Lietuvos įmonių investicijas bet kokiose ERPB veiklos šalyse ir teiks paramą į eksportą orientuotoms įmonėms, kartu ypatingą dėmesį skirdamas investicijoms į pažangias technologijas. Taip pat bus svarstomos investicijų į regioninį nuosavą kapitalą ar tarpinio veiklos finansavimo galimybės.
- **Paramos vietiniams bankams stiprinimas.** ERPB toliau teiks paramą Lietuvos bankų sektoriui, didžiausią dėmesį skirdamas sektoriaus stabilumui ir skatindamas konsolidaciją.
- **Dialogas politikos klausimais.** Bankas ves dialogą politikos klausimais su Lietuvos valdžios institucijomis, tuo siekdamas remti reformas finansų ir valstybės įmonių valdymo srityje.

1. BANKO PATIRTIS IR PORTFELIS

1.1. Dabartinės Banko veiklos apžvalga

Iki šios strategijos rengimo dienos Bankas Lietuvoje pasirašė 78 projektų finansavimo sutartis, kurių bendra įsipareigojimų apimtis siekia 603 mln. EUR, o bendra projektų vertė – 1932 mln. EUR. Numatytos investicijos pakankamai lygiai paskirstytos visiems sektoriams: apie 26 proc. Banko investicijų skirta finansų įstaigų sektoriui, 18 proc. – energetikos sektoriui, 29 proc. – pramonei, prekybai ir žemės ūkiui bei 27 proc. – infrastruktūrai.

1 lentelė. Banko portfelis Lietuvoje 2012 m. balandžio 30 d.

SEKTORIUS	GRYNOJI ĮSIPAREIGOJIMŲ VERTĖ				DABARTINĖ PORTFELIO STRUKTŪRA				
	Projektų skaičius	Bendra projektų išlaidų suma	ERPB įsipareigojimai	ERPB dalis proc.	Projektų skaičius	Investicijų portfelis	Portfelio dalis proc.	Einamosios apyvartinės lėšos	Einamųjų apyvartinių lėšų dalis proc.
<i>Apimtis mln. EUR</i>									
Elektra ir energija	4	403	106	18 %	2	73,5	33 %	72,8	38 %
Finansinės institucijos	24	266	158	26 %	4	43,2	20 %	43,2	23 %
Nuosavas bankų kapitalas	6	61	18	3 %	2	12,5	0 %	12,5	7 %
Bankų paskolos	14	177	48	8 %	2	30,7	0 %	30,7	16 %
Draudimas ir finansų paslaugos	4	28	11	2 %	0	0	0 %	0	0 %
Pramonė, prekyba ir žemės ūkis	38	693	175	29 %	21	40,7	19 %	28,1	15 %
Žemės ūkis	4	66	33	5 %	0	0	0 %	0	0 %
Kapitalo fondai	20*)	131	47	8 %	16*)	27,7	13 %	17,3	9 %
Nekilnojamasis turtas ir turizmas	3	31	6	1 %	3	6,5	3 %	4,3	2 %
Gamyba ir paslaugos	3	33	11	2 %	0	0	0 %	0	
Telekomunikacijos, informatika ir žiniasklaida	8	432	78	13 %	2	6,5	0 %	6,5	3 %
Infrastruktūra	12	479	164	27 %	7	62,5	28 %	47,5	25 %
Komunalinės paslaugos ir aplinkos apsaugos infrastruktūra	10	261	89	15 %	6	45,3	21 %	30,3	16 %
Transportas	2	218	76	13 %	1	17,2	8 %	17,2	9 %
IŠ VISO	78	1841	603	100 %	34	219,9	100 %	191,6	100 %

PASTABA. *)Kapitalo fondams priskiriami įvairūs regioniniai fondai, kurių dalis paskirstoma Lietuvai.

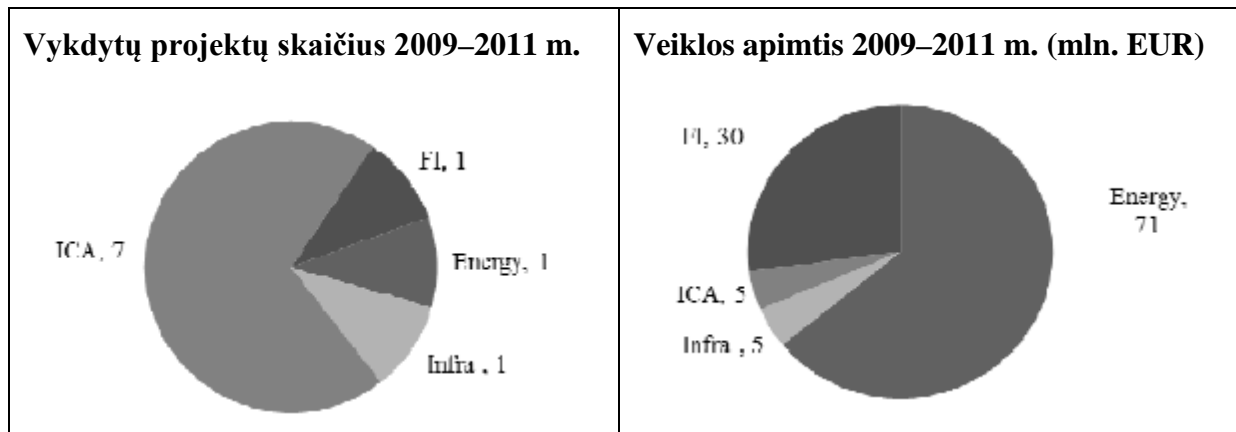
2 lentelė. Banko portfelio raida Lietuvoje 2009–2011 m.

Apimtis mln. EUR	2008 m.	2009 m.	2010 m.	2012 m. balandžio mėn.	Padidėjimas 2008–2012 m. laikotarpiu	
					<i>(2008 m. pabaiga palyginti su 2012 m. kovo mėn. pabaiga)</i>	
Grynoji bendra verslo apimtis	495	492	600	603	22 %	
Bendras vykdomų projektų skaičius	69	75	78	79	14 %	
Dabartinė portfelio apimtis	161	169	254	220	37	
Vykdomų projektų skaičius	34	38	40	36	6	
Einamosios apyvartinės lėšos	139	129	206	206	48	
Atitrauktos lėšos, proc.	14	24	19	13		
					<i>(bendra apimtis 2008 m.–2012 m. kovo mėn.)</i>	
Metinė verslo apimtis	0	29	99	2	130	mln. EUR
Vykdomų projektų skaičius	0	6	3	1	10	projektai
Bendra išmokų apimtis	18	6	95	24	125	mln. EUR
Atšauktų išmokų apimtis per metus	2	7	12	1	20	mln. EUR
Aktyvaus finansavimo apimtis	119	148	29	26		
Privataus sektoriaus dalis (portfelio dalis proc.)	56	62	51	49		
Nevalstybinio sektoriaus (portfelio dalis proc.)	92	94	96	97		

Bendra Banko veiklos apimtis praėjusiu strateginiu laikotarpiu padidėjo 22 proc. Per tuos trejus metus vykdant 10 projektų investuota 130 mln. eurų.

Dėl didelių investicijų Banko portfelis ir einamosios apyvartinės lėšos 2010 m. pradžioje išaugo atitinkamai 44 ir 48 proc. Dėl ankstesniu strateginiu laikotarpiu vykdytų investicinių projektų energetikos projektų dalis portfelyje pasiekė 38 proc.

1 diagrama. Banko veiklos apimčių Lietuvoje pasiskirstymas pagal sektorius 2009–2011 m.

kur ICA – pramonė, prekyba ir žemės ūkis, FI – finansinės institucijos, Energy – energetika, Infra – infrastruktūra.

1.2. Praėjusio laikotarpio šalies strategijos įgyvendinimas

Praėjusio laikotarpio strategija Lietuvai buvo patvirtinta 2009 m. rugsėjo mėn., pagrindinį dėmesį skiriant tokioms reikšmingiausioms veiklos kryptims:

- Skatinti komercinius bankus nuolat teikti kreditus įmonėms, ypač MVI, tam tikslui suteikiant ilgalaikes paskolas ir kapitalą finansinėms institucijoms, o siekiant užtikrinti finansavimo gavimo galimybes, investuoti į tarpininkavimo ir kapitalo fondus.
- Skatinti investicijas atsinaujinančios energijos gamybos sektoriuje ir, remiant elektros jungčių kūrimą, pagerinti energijos naudojimo efektyvumą bei energetinį saugumą.
- Vietinėms įmonėms teikti didesnės rizikos produktus, pavyzdžiui, panaudoti kapitalo fondus, kad jos turėtų galimybę finansuoti augimą ir gerinti konkurencingumą bei stiprinti įmonių valdymą. Ypatingas dėmesys turėtų būti skiriamas investicijoms į vietines įmones, kurios būtų skirtos toms įmonėms plėtoti užsienyje.
- Tinkamais atvejais remti savivaldybes kuriant viešojo ir privataus sektoriaus partnerystes bei panaudojant finansines institucijas, kurios užtikrintų bendrą komercinį ES finansuojamų projektų finansavimą.
- Imtis iniciatyvos peržiūrėti ir valdyti Banko portfelį, tuo nuolat užtikrinant aukštą jo kokybę.

Iki 2009 m. Banko veiklos Lietuvoje apimtys buvo labai nedidelės, todėl surasti galimybes, kur Bankas galėtų suteikti papildomą ir tarpinį finansavimą, buvo gana sudėtinga. Dėl finansų krizės situacija pasikeitė ir ERPB galėjo teikti paramą, ypač finansų ir energetikos sektoriams.

2009 m. spalio mėn. iš dalies reaguodamas į krizę Bankas suteikė AB Šiaulių bankui 30 mln. eurų konvertuojamą paskolą, kuria siekta palengvinti kreditų suteikimą Lietuvos MVI ir banko vykdomą ES remiamų investicijų bei Lietuvos Vyriausybės programų bendrą finansavimą. AB Šiaulių bankas yra ilgalaikis Banko klientas ir kaip vietinis ne sostinėje įsteigtas bankas idealiai tinka tam, kad pasiektų MVI klientus. Atsižvelgiant į sunkumus tarptautinėje finansavimo rinkoje, krizės laikotarpiu parama AB Šiaulių bankui buvo ypač

svarbi. Praėjusiu strateginiu laikotarpiu ERPB pasirašė 5 sutartis dėl investicijų į regioninius kapitalo fondus Lietuvoje. Kol kas Lietuvoje dar neįgyvendintas nė vienas investicijų projektas, tačiau iš dviejų ankstesnių kapitalo fondų investicijų (sutartys dėl abiejų pasirašytos 2007 m.) įgyvendintos dvi investicijos: 4,9 mln. eurų vertės investicija į kelių statybos bendrovę „Kelprojektas“ bei 7,8 mln. investicija į Centrinės Europos oro uosto paslaugas.

2010 m. Bankas pasirašė sutartį dėl 71 mln. eurų paskolos „Lietuvos elektrinei“ (sujungta su „Lietuvos energija“), kuri skirta elektros energijos gamybos pajėgumams atnaujinti ir modernizuoti, kartu padidinant pajėgumą maždaug 150 MW. Moderni ir efektyvi elektrinė Lietuvoje leis lengviau pertvarkyti Lietuvos elektros energijos sektoriuje vykdomą reguliavimą ir suformuoti atvirą regioninę Baltijos šalių elektros rinką. Projektą bendrai finansuoja Tarptautinis Ignalinos atominės elektrinės uždarymo paramos fondas ir keli komerciniai bankai.

Praėjusiu strateginiu laikotarpiu parengtas naujas Atsinaujinančių išteklių energetikos įstatymas, kuris įsigaliojo 2011 m. gegužės mėn. Jį rengiant, rinkoje vyravo tam tikras neapibrėžtumas dėl teisinės sistemos, todėl į energijos gamybą iš atsinaujinančių išteklių investuota nedaug. Tačiau per investicijas gaunančią Estijos bendrovę „Freenergy“ ERPB rėmė investicijas į tris Lietuvos vėjo jėgainių parkus; šiuo metu jau veikia 26 MW galios jėgainės ir dar 40 MW statoma.

2011 m. gegužės mėn. ERPB su Lietuvos medžio apdirbimo pramonės įmone VMG pasirašė sutartį dėl 19,5 mln. eurų paskolos ir dėl 6,5 mln. eurų subordinuotos paskolos. Paskola skirta įmonės investicijoms Baltarusijoje remti. Vėliau, 2012 m. pradžioje, 5 mln. eurų paskola suteikta SBA antrinei įmonei Baltarusijoje. Ši investicija leis išplėtoti bendrovės baldų gamybą ir kartu puikiai iliustruoja, kaip bendrovės veiklos mastai gali padidėti plėtojant savo veiklą visame regione.

Reaguodamas į krizę Bankas ėmėsi iniciatyvos stebėti savo portfelį ir krizės laikotarpiu sugebėjo išlaikyti tinkamą jo kokybę.

Bankas vedė dialogą politikos klausimais ir dėl naujo pašto įstatymo, kuris bus įgyvendintas 2013 m., ir dėl paramos plėtojant viešojo ir privataus sektoriaus partnerystes (VPSP) Lietuvoje. Bankas prisidėjo kuriant tipines sutartis, dėl kurių procesas taptų sklandesnis. 2011 m. pabaigoje žlugus bankui „Snoras“, ERPB įsitraukė į su bankininkystės sektoriumi susijusį dialogą politikos klausimais ir į dialogą dėl priemonių stabilumui bei konsolidacijai skatinti.

1.3. Banko portfelio poveikis pereinamajam laikotarpiui ir išmoktos pamokos

Nuo 2009 m., kai buvo priimta praėjusio laikotarpio strategija, poveikio pereinamajam laikotarpiui aspektu Bankas vertino tik du Lietuvoje pasirašytus projektus (neskaitant regioninių). Finansų sektoriaus projektas įvertintas kaip turintis gerą potencialų poveikį pereinamajam laikotarpiui, o kitas projektas, kuris vykdytas energetikos sektoriuje – kaip turintis patenkinamą potencialų poveikį. Pirmasis projektas – tai atsakas į krizę, kuriame pagrindinis pereinamojo laikotarpio tikslas – remti komercinį banką sunkiu finansavimo laikotarpiu bei vyriausybės pastangas plėtoti MVĮ kreditavimą – vertinamas kaip turintis gerą potencialų poveikį pereinamajam laikotarpiui. Investicija į elektros gamybos ir energetikos sektorių, kuri įvertinta kaip turinti patenkinamą potencialų poveikį, turi teigiamą poveikį pereinamajam laikotarpiui, nes ja siekiama efektyviau gaminti elektros energiją, tačiau jos poveikį varžo tai, kad klientas yra valstybės įmonė.

Kalbant apie tai, koki poveikį pereinamajam laikotarpiui turi įgyvendinami projektai, Lietuvos portfelio projektai veikia puikiai. Visos vienuolika Banko portfelio veiklų¹ 2012 m. gegužės mėn. pabaigoje buvo nepasiekiančios joms nustatytą potencialų poveikį pereinamajam laikotarpiui. Keturi šalies portfelio projektai vertinami² nuo 1 iki 3 balų – kitaip tariant, tai reiškia, kad jie pasiekė pageidautiną poveikį pereinamajam laikotarpiui. Likusios septynios veiklos šiuo metu vertinamos 4 arba 6 balais, o tai reiškia, kad siekiant numatytų poveikio pereinamajam laikotarpiui tikslų, einama tinkama kryptimi. Vidutinis aktyvaus investicijų Lietuvoje portfelio vertinimo balas yra 4,09 – panašus į visų Banko projektų vidutinį vertinimo balą ir yra geresnis nei institucinis tikslas – 4,35 balo. Du projektai, kurie buvo vertinami jų poveikio pereinamajam laikotarpiui aspektu ir kurie praėjusiu strateginiu laikotarpiu (2009–2012 m.) buvo įgyvendinami Lietuvoje, suteiktą paskolą visiškai grąžino, šiuo metu jau yra užbaigti ir nebėra Banko portfelio dalis. Abu projektai irgi plačiu mastu pasiekė pageidaujamus poveikio pereinamajam laikotarpiui tikslus.

2. VEIKLOS APLINKA

2.1. Politinis kontekstas

Dabartinės valdančiosios koalicijos Vyriausybė, vadovaujama Ministro Pirmininko Andriaus Kubiliaus, 2009 m. ir 2011 m. ekonominę krizę atlaikė būdama labai susitelkusi bei priimdama veiksmingus politinius sprendimus. Nepaisant suvaldytos krizės, per 2012 m. spalio 14 ir 28 d. vykusius parlamento (Seimo) rinkimus parama Ministro Pirmininko vadovaujamai Tėvynės Sąjungai-Lietuvos krikščionims demokratams (TS-LKD) smarkiai sumažėjo. Pergalę šventė dvi opozicinės partijos. TS-LKD vietų skaičius Seime nuo 45 sumažėjo iki 33, o centro kairieji socialdemokratams savo vietų skaičių padidino iki 38 (iš 141), populistinė Darbo partija liko trečioje vietoje su 29 vietomis. Partija „Tvarka ir teisingumas“, kuriai vadovauja nušalintas buvęs prezidentas Rolandas Paksas, Seime gavo 11 vietų. Panašu, kad šios trys partijos, užsitikrinusios gana tvirtą 78 mandatų daugumą, formuos naują koalicinę vyriausybę, nors gali būti, kad dėl vykstančių ikiteisminių tyrimų, susijusių su įtariamu rinkėjų balsų pirkimo, tokia koalicija gali neišsilaikyti.

Jei Prezidentė patvirtins tokią koalicinę Vyriausybę, tikėtina, kad ši laikysis labiau populistinės pozicijos ir atsisakys griežto taupymo, taip pat pakeis daugelį išlaidų ir mokesčių politikų. Be to, palaikoma dviejų trečdalių nacionaliniame referendume, kuris vyko kartu su pirmuoju parlamento rinkimų turu, dalyvavusių Lietuvos gyventojų nuomonės, ji yra pažadėjusi atsisakyti planų statyti naują Baltijos šalių atominę elektrinę. Tikėtina, kad korupcija ir prastas valstybės valdymas, kuriuo pasižymėjo dvi iš trijų koalicijos partijų, vėl taps susirūpinimą keliančia problema. Šiame fone tebėlieka žemas rinkėjų pasitikėjimas visomis politinėmis partijomis. Nors minėtos koalicijos nuomonė svarbiais taupymo programos klausimais skiriasi ir apskritai ji pasižymi labiau euroskeptišku požiūriu, vis dėlto

---

¹ Tai yra visos veiklos, kurios aktyviai įgyvendinamos ilgiau nei šešis mėnesius nuo sutarties pasirašymo ir kurios bent sykį buvo vertintos poveikio pereinamajam laikotarpiui aspektu.

² Vertinimas – tai atitinkamo potencialaus poveikio pereinamajam laikotarpiui vertinimo ir rizikos poveikio pereinamajam laikotarpiui vertinimo derinys. Laukiamas veiklos poveikis pereinamajam laikotarpiui paprastai stebimas kartą per metus ir vertinamas balais nuo 1 iki 8. Šioje skalėje vertinimas nuo 1 iki 3 reiškia, kad poveikis buvo iš esmės pasiektas, nuo 3 iki 6 reiškia, kad projektas apskritai vyksta tinkama kryptimi ir gali pasiekti pereinamojo laikotarpio tikslus, o nuo 7 iki 8 reiškia, kad projektas turi minimalų poveikį pereinamajam laikotarpiui arba jo rizika pernelyg didelė.

turbūt ir naujoji jos suformuota Vyriausybė kitu strateginiu laikotarpiu toliau vykdys tokią pat plataus masto reformų darbotvarkę, kaip ir A. Kubiliaus vadovaujama koalicinė Vyriausybė.

Išsamesnis politinio konteksto vertinimas pateikiamas 1 priede.

2.2. Makroekonominis kontekstas

2011 m. Lietuvos ūkis buvo vienas sparčiausiai augančių visoje ES ir užėmė antrąją vietą. Atsivertiant į tvirtą padėtį daugelyje eksporto rinkų ir pagerėjusį konkurencingumą, realusis BVP 2011 m. padidėjo 5,9 proc., ir prognozuojama, kad šiais metais išaugs apie 2,8 proc. Konkurencingumo rodikliai ir produktų įvairovė turėtų leisti Lietuvai užimti naują dalį rinkose ir per ateinančius metus išlaikyti daugiau nei 3 procentų augimo tendenciją.

Atsigavimo po 2008–2009 m. recesijos laikotarpiu, kuris pradeda savo trečiuosius metus, puikiai pavyko išlaikyti pusiausvyrą tarp išorinės paklausos ir vietinio privataus vartojimo. Kaip ir kitose regiono šalyse, po nuo 2011 m. vidurio prasidėjusios euro zonos krizės 2011 m. pabaigoje Lietuvoje užfiksuotas ūkio augimo sulėtėjimas. Nepaisant to, per paskutiniuosius metus nemažai pasiekta konkurencingumo srityje, kuri demonstruoja didžiausias visose naujosiose ES valstybėse narėse realių darbo jėgos išlaidų, tenkančių vienam produkcijos vienetui, sumažėjimas. Lietuva užima santykinai gerą padėtį daugelyje technologijoms imlių eksporto rinkų. Apie 24 proc. šalies eksporto tenka Rusijai ir Lenkijai, kurių ūkis stipriai augo, o Lietuvos valiuta, kuri dirbtinai pririšta prie nuvertėjančio euro, šiose šalyse užtikrino kainų pranašumą. Įmonėms vėl uždirbant pelno ir vėl pradėjus gauti kreditus, atsigavo ir investicijos į pagrindinį kapitalą, kurios per praėjusius metus išaugo 17 procentų.

Žymiai sumažėjęs nedarbas (nors 2012 m. viduryje tebesiekė tik truputį mažiau nei 14 procentų) kartu su vilčių teikiančiomis atlyginimų tendencijomis paaiškina santykinai greitai atsigavusio vartojimo augimą pastaraisiais metais. Nepaisant smarkiai išaugusių paskolų prieš krizę lygio, Lietuvos namų ūkių įsiskolinimas yra vienas mažiausių visoje ES. Vis dėlto namų ūkiai vis dar mažina savo įsiskolinimų lygį: praėjusiais metais gražinamų kreditų apimtis sudarė maždaug 1,2 proc. BVP.

Kadangi Lietuva nesinaudojo TVF paskolų programa, 2009 m. Vyriausybė priėmė nuosaikų biudžeto konsolidavimo paketą, įskaitant PVM padidinimą. Tiek 2010 m., tiek ir 2011 m. biudžeto deficitas išliko nesaugiai didelis, nepaisant to, kad nuo 2009 m. jis mažėjo: 2009 m. siekė 9,4 proc. BVP, o 2011 m. – 5,5 proc. BVP. Dėl šio didelio biudžeto deficito Lietuvoje smarkiai pablogėjo valstybės skolos rodikliai: prognozuojama, kad valstybės skola ir toliau augs, šįmet pasiekdama aukščiausią tašką – daugiau kaip 40 proc. BVP.

Nuo šių metų valdžios institucijos siekia atitikti Mastrichto kriterijus ir šįmet pavyko išlaikyti ambicingą rodiklį: nepaisant šiek tiek prastesnių augimo lūkesčių, pasiekti, kad biudžeto deficitas šįmet būtų ne didesnis kaip 3 proc. Siekdama šio tikslo praėjusiais metais Vyriausybė priėmė sprendimą keturiais proc. sumažinti valstybės išlaidas. Kad atitiktų infliacijos kriterijų, pasitaikė tam tikro dvilypumo netiesioginių mokesčių ir reguliuojamų kainų srityje.

Atrinkti ekonominiai rodikliai pateikti 5 priede.

2.3. Struktūrinių reformų kontekstas

Ilgalaikiu atsigavimo iš 2009 m. patirtos gilios ekonominės krizės laikotarpiu Lietuva vėl ėmėsi struktūrinių reformų. Didžioji dauguma politinių ambicijų atsispindėjo 2012 m. balandžio mėn. atnaujintoje ir Komisijos siūlymu ES Taryboje įvertintoje *Nacionalinėje*

reformų programoje. Atnaujintoje programoje nustatytos gerai žinomos augimo kliūtys: iš esmės – tai nesubalansuoti valstybės finansai, nepakankamas konkurencingumas ir produktyvumas, verslo aplinkos problemos, menkai išplėtotą infrastruktūrą ir didelis nedarbo lygis.

Atsižvelgdama į nuolatinį privačių investuotojų susirūpinimą valdymo problemomis ir oficialios statistikos neaprepiamo sektoriaus konkurenciją, Vyriausybė numato, kad būtina užtikrinti vienodesnes veiklos sąlygas. Įgyvendinti šį tikslą turėtų padėti ir 2010 m. numatytas vienodo dydžio tarifo įmonių pelno mokesčio sumažinimas. Vyriausybė tebeturi didelę akcijų dalį valstybės įmonėse; iš jų – žymią dalį energetikos, transporto ir pašto paslaugų sektoriuose. Pasiiekta šios tokios pažangos gerinant šių įmonių skaidrumą ir strateginį planavimą. Reformų programoje pabrėžiama, kad šiame sektoriuje pasiektas geras pajamų augimas, o 2011 m. vėl gauta pelno. Vyriausybė siekia, kad tokių įmonių veiklos reguliavimo funkcijos būtų visiškai atskirtos nuo tų įmonių akcijas valdančių ministerijų.

Nacionalinėje reformų programoje akcentuojamas būtinumas gerinti konkurencingumą. Programoje daug dėmesio skiriama aukštųjų technologijų gamybai, tam tikslui skatinat mokslinius tyrinėjimus ir plėtrą, nepaisant atsirandančių kliūčių gaunant valstybės finansavimą ir pritraukiant privatų kapitalą. Programoje pripažįstama, kad daugelis tokių planų yra ilgalaikiai, pavyzdžiui, dalyvavimo darbo rinkoje didinimas, švietimo ir mokymo standartų tobulinimas arba pažangių technologijų klasterių kūrimas. Santykinai tvirti įgūdžiai šalyje turėtų tapti geru šių pramonės šakų plėtojimo pagrindu.

Energetikos sektorius išlieka vyriausybės darbo dėmesio centre. 2012 m. parlamentas priėmė Energetinės nepriklausomybės strategiją, kuria siekiama didinti energijos gamybos pajėgumus, efektyviau naudoti energiją ir užtikrinti žaliavų tiekimą per jungtis su Europos kontinento rinkomis. Vadovaujantis šiais planais, įgyvendintas šioks toks vietinių elektros energijos operatorių sujungimas. Poreikis diversifikuoti energijos tiekimo šaltinius ir pagerinti energetinį saugumą tapo pagrindiniu iššūkiu po to, kai buvo uždaryta Ignalinos atominė elektrinė ir atsirado netikrumas dėl dujų tiekimo iš Rusijos (iš kur importuojamos visos dujos) patikimumo. Geras ženklas įgyvendinant šią strategiją – susitarimas dėl plaukiojančio suskystintų gamtinių dujų terminalo statybos Klaipėdos uoste. Naujos atominės elektrinės statybos planai baigti susitariant su investuotojais, nors šalyje ši statyba vertinama prieštaringai.

Finansų sektoriuje valdžios įstaigos aktyviai siekia įvesti reguliavimo sistemą, kuri neleistų atsirasti anksčiau buvusiam skolinimosi bumui. Suteikta kryptis fizinių asmenų bankroto įstatymui, pateiktos svarstyti atsakingo skolinimosi taisyklės, kuriomis siekiama užkirsti kelią nevaldomam kreditavimui ir būsto kainų augimui. Vidutinio dydžio vietinio banko (banko „Snoras“) žlugimas 2011 m. lapkričio mėn. paskatino Vyriausybę didesnę dėmesį skirti vietinių bankų valdymui ir jų taikomiems verslo modeliams. Banko žlugimo priežastis – atskiras sukčiavimo atvejis, tačiau nors ir trumpam, jis pakirto indėlininkų pasitikėjimą kelių likusių vietinio kapitalo bankų gyvybingumu. Visi „Snoro“ banke laikyti indėliai iki apdraustos sumos buvo grąžinti, nors dėl banko uždarymo valstybės sektoriui teko prisiimti įsipareigojimus, kurie ne mažiau kaip 2,5 proc. BVP viršijo indėlių draudimo fonde sukauptą turtą. Po finansų krizės imta glaudžiai bendradarbiauti su Šiaurės šalių ir kitų Baltijos valstybių bankų priežiūros institucijomis, įskaitant ir prielaidų dėl pasidalijimo išlaidų našta aptarimą.

Išsamesnis likusių sektoriaus pereinamojo laikotarpio iššūkių vertinimas pateiktas 2 priede.

2.4. Verslo aplinka

Lietuvos verslo aplinka yra viena geriausių pereinamojo laikotarpio šalių regione. Pasaulio banko reitinge *Doing Business 2013* Lietuva iš 26-os vietos 2012 m. smuktelėjo žemyn ir dabar yra 27-oje, iš visų trijų Baltijos valstybių žemiausioje, vietoje, tačiau jei palyginsime su kitomis CEB šalimis, yra santykinai aukštoje vietoje. Per paskutiniuosius metus pasiekta pažangos įmonių steigimo srityje: įgyvendinta galimybė įregistruoti uždarąją akcinę bendrovę internetu, panaikintas reikalavimas steigimo dokumentus tvirtinti pas notarą, todėl sutrumpėjo įmonės registravimo trukmė ir išlaidos. Tačiau vertinant Lietuvą pagal galimybes pradėti verslą (šiuo metu Lietuva yra 107 vietoje iš 185), ji ir toliau smarkiai atsilieka nuo regiono vidurkio. Supaprastinta nemokumo atvejų sprendimo tvarka: nustatyta, kokiais atvejais iškeliami bankroto byla teisme, sutrumpintas terminas, per kurį turi būti priimamas sprendimas dėl apeliacinio skundo, panaikinta prievolė teismui atskirai kiekvienam kreditoriui ir kitiems suinteresuotiems asmenims pranešti apie restruktūrizavimo eigą, nustatyti nauji terminai, per kuriuos kreditoriai turi pateikti savo reikalavimus. Reikėtų pažymėti, kad sutrumpėjo ir mažiau išlaidų reikalauja eksporto ir importo procedūros. Ypač geri Lietuvos rodikliai nekilnojamojo turto registravimo srityje (5-ą vietą pasauliniu mastu): tik trys procedūros, užima 3 dienas, o registravimo išlaidos vidutiniškai siekia 0,8 proc. nuo turto vertės.

Korupcija tebėra Lietuvos problema: 2011 m. „Transparency International“ ataskaitoje pagal korupcijos suvokimo indeksą Lietuva užima 50-ą vietą pasaulyje ir 22-ą vietą tarp 30 Europos šalių. Pasaulio banko skaičiavimais, šešėlinė ekonomika 2007 m. sudarė 30 proc. BVP – tai aukščiausias rodiklis tarp visų CEB šalių. 2009 m. ERPB ir Pasaulio banko atliktas verslo aplinkos ir įmonių tyrimas nustatė, kad didžiausia verslo kliūtis yra dideli mokesčiai, po to seka konkurencija su oficialios statistikos neapbrėpiamu sektoriumi, ribotos finansavimo galimybės ir politinis nestabilumas.

Pagal Vyriausybės priimtą ir 2012 m. balandžio mėn. patvirtintą *Nacionalinę reformų programą* pagrindinės priemonės, kurios padėtų gerinti verslo aplinką – tai administracinės naštos įmonėms mažinimas, finansavimo prieinamumo užtikrinimas bei laisvos ir sąžiningos konkurencijos skatinimas.

2.5. Socialinis kontekstas

Nuo pereinamojo laikotarpio pradžios Lietuvoje žymiai pagerėjo gyvenimo lygis. Per paskutinįjį dešimtmetį JT Žmogaus socialinės raidos indeksas (bendros gerovės rodiklis) kasmet padidėdavo vidutiniškai 0,7 proc. ir didėjo sparčiau nei bendras CEB šalių vidurkis. Tačiau 2011 m. Lietuva pasaulyje užima tik 40-ą vietą – tai antroji žemiausia vieta CEB šalių regione. Ypač pastebima, kad Lietuva žymiai atsilieka pagal vidutinę numatomo gyvenimo trukmę, kuri siekia 72,2 metus. Atotrūkis tarp mokymosi švietimo įstaigoje trukmės ir faktinio mokyklos lankymo yra didžiausias visose CEB šalyse. „Eurostat“ duomenimis, 2010 m. daugiau kaip 20 proc. gyventojų gresia skurdas – tai vienas prasčiausių visame CEB regione ir jis žymiai viršija ES vidurkį. Nelygybė yra rimta socialinė problema: Gini koeficientas, kuris siekia 36,9 proc., yra vienas aukščiausių ES.

Per pastaruosius kelerius metus Lietuvoje žymiai išaugo nedarbo lygis, 2010 m. liepos mėn. pasiekęs 18,3 proc. Nors nedarbas šiuo metu ėmė žymiai mažėti, tačiau jis tebelieka aukštas – 13,7 proc., ypač atsižvelgiant į tai, kad jaunimo nedarbas siekia 27,7 proc. Užimtumo lygis, kuris siekia apie 61 proc., yra žymiai mažesnis nei ES tikslas – 75 proc. Tai bendra viso CEB šalių regiono problema.

Išlaidos švietimui Lietuvoje siekia 5,6 proc. BVP – tai vienas aukščiausių rodiklių CEB šalių regione. Vidutinė mokymosi mokykloje trukmė 2010 m. siekė 10,9 metų ir yra mažesnė nei EBPO vidurkis, kuris siekia 11,4 metų. 2009 m. EBPO vykdytame PISA (Programme for International Student Assessment) tyrime Lietuva iš 66 dalyvavusių šalių užima 40-ą vietą (prasčiausias rodiklis CEB šalyse), o visose kategorijose jos vertinimas yra prastesnis nei EPBO vidurkis.

2012 m. Europos Komisijos ataskaitoje „Ageing Report“ užsimenama, kad per ateinančius penkiasdešimt metų bendras Lietuvos gyventojų skaičius sumažės 19,6 proc., o lygiagrečiai bendra darbo jėga sumažės beveik 36 proc. Dėl to laukiama, kad bendrasis išlaikomo amžiaus žmonių koeficientas (vaikų iki 15 metų amžiaus ir pagyvenusių (65 metų ir vyresnio amžiaus) žmonių skaičius, tenkantis šimtui 15–64 metų amžiaus gyventojų) 2010–2060 m. padidės nuo 45 proc. iki 82 proc. Bendros išlaidos sveikatos apsaugai 2009 m. siekė apie 7,5 proc. BVP (didžiausias procentas Baltijos šalyse), iš kurių išlaidos valstybinei sveikatos priežiūrai buvo apie 5,5 proc. Dėl gyventojų senėjimo ir didėjančių kainų per ateinančius dešimtmečius žymiai sparčiau augs išlaidos sveikatos apsaugai ir senyvo amžiaus žmonių priežiūrai, nebent būtų imtasi priemonių šioms išlaidoms mažinti.

2.6. Teisinis kontekstas

Neseniai Banko atliktas regiono įstatymų vertinimas rodo, kad Lietuva turi pažangius komercinės ir finansų srities įstatymus, jei palygintume su kitomis pereinamojo laikotarpio šalimis, kuriose Bankas vykdo savo veiklą. Nepaisant to, yra tobulintinų sričių, pavyzdžiui, nemokumo reguliavimas, kur reikia imtis papildomų pastangų tam, kad būtų priartėta prie tarptautinių geriausios praktikos standartų. Nors užtikrinimo pateikimo sistema veikia gerai, tačiau reikėtų priimti ir kai kuriuos pakeitimus, kad kaip užstatą būtų galima panaudoti ir kintančius turto fondus, o užtikrinimo dokumentuose pateikti bendrąjį skolos aprašymą.

Vadovaujantis nauja Nacionaline energetinio saugumo strategija, kurią priėmė Seimas, Lietuvai reikia gerinti jungtis su Europos elektros ir gamtinių dujų tinklais. 2012 m. birželio 12 d. priimtas Elektros tinklų sinchronizacijos įstatymas atitinka ES trečiąjį energetikos paketą ir iki 2020 m. leis šalį sujungti su Vakarų Europos elektros tinklais. Atsinaujinančios energijos gamybos srityje jau veikia tinkamos finansinio skatinimo priemonės, kurios padeda įveikti su kainomis susijusias patekimo į rinką kliūtis, tačiau pažanga šalinant su kainomis nesusijusias kliūtis, kurios kliudytų plačiu mastu plėtoti atsinaujinančios energijos gamybą, tebėra labai nedidelė. Galiausiai, nors vyriausybė ir pasiekė šios tokios pažangos gerinant pastatų energetinį naudingumą, reikėtų iširti ir kaip galima labiau sumažinti stabdančius veiksnius.

Viešojo ir privataus sektoriaus partnerystę reglamentuojantys įstatymai yra aukštos kokybės. Tačiau tebėra kitos kliūtys, kurios neleidžia plačiau naudotis viešojo ir privataus sektoriaus partnerystę, pavyzdžiui, santykinai mažos apimties projektai, Centrinis viešojo ir privataus sektoriaus partnerystės skyrius užsiima iš esmės tik viešojo ir privataus sektoriaus partnerystės skatinimu, trūksta kompetencijos ir pagalbos rengiant ir įgyvendinant viešojo ir privataus sektoriaus partnerystės projektus mažesnių savivaldybių lygmeniu. Kartu su Centrinio viešojo ir privataus sektoriaus partnerystės padaliniu Finansų ministerija šiuo metu įgyvendina ES finansuojamą Viešojo ir privataus sektoriaus partnerystės skatinimo projektą. Vienas svarbiausių šio projekto tikslų – sustiprinti viešojo sektoriaus (įskaitant savivaldybių) darbuotojų kompetenciją viešojo ir privataus sektoriaus partnerystės struktūrizavimo ir įgyvendinimo srityje.

3 priede pateikiamas išsamesnis teisinės aplinkos vertinimas.

2.7. Efektyvaus energijos naudojimo ir klimato kaitos kontekstas

Pirminis energijos vartojimo intensyvumas Lietuvoje nuo 1995 m. iki 2009 m. kasmet sumažėdavo 4,5 proc. Aplinkos taršos anglies dioksidu intensyvumas mažėjo šiek tiek sparčiau ir siekė 5,3 proc. per metus³. Didelis pagerėjimas susijęs su pramoninės energijos naudojimo intensyvumo sumažėjimu: 1995–2008 m. sumažėjimas kasmet siekė 7,1 proc., tačiau pirminis energijos naudojimo intensyvumas Lietuvoje tebėra 40 proc. didesnis nei ES vidurkis.

2004 m. tapusi ES nare Lietuva ėmėsi sparčiai liberalizuoti savo energetikos rinką. Vienas iš svarbiausių iššūkių energetikos srityje – tas, kad šalis tebėra smarkiai priklausoma nuo gamtinių dujų, daugiausia gaunamų iš Rusijos Federacijos, importo.

Lietuvos pramoninės energijos suvartojimo struktūra 1995–2008 m. labai smarkiai pasikeitė. Daug energijos vartojančioms pramonės šakoms tenka apie pusę viso energijos suvartojimo (1995 m. teko 4 proc.). Chemijos pramonė – didžiausias vartotojas, kuriam tenka 30 proc. visos suvartojamos energijos (1995 m. – 15 proc.), po jos eina ne metalo mineralinių medžiagų pramonė, suvartojanti 16 proc. visos energijos (27 proc. 1995 m.). Celiuliozės ir popieriaus pramonės dalis yra mažesnė ir siekia tik 3 proc. pramoninės energijos suvartojimo.

2007 m. Lietuvoje priimtas Efektyvaus energijos naudojimo veiksmų planas, kuris peržiūrėtas 2008 m. gruodžio mėn. Jame nustatytas galutinis energijos taupymo tikslas: 2008–2016 m. 4,7 TWh, iš kurių 37 proc. turėtų tekti namų ūkiams, 10 proc. – transporto sektoriui, 8 proc. – pramonei, 5 proc. – prekybos ir viešajam sektoriui, o 40 proc. turėtų būti gauta taikant visiems sektoriams bendras priemones. Tokioms bendroms priemonėms priskiriamos naujos statybos normos, savanoriškos sutartys su energijos tiekimo įmonėmis dėl efektyvaus energijos naudojimo (individualūs apskaitos prietaisai namų ūkiuose ir pramonėje), mokesčių lengvatos ir informavimo kampanijos.

Elektros energijos gamybos sektoriuje vidutinis elektros energijos gamybos efektyvumas yra žemas (2009 m. tebuvo 33 proc.). Taip yra todėl, kad elektros energijos gamyboje dominuojančią dalį užima atominė elektros energija. Šiluminių elektros energijos gamybos šaltinių efektyvumas irgi žemas (24 proc., o ES vidurkis siekia 39 proc.), nors atiduodant eksploatuoti vis daugiau dujomis kūrenamų katilinių jis didėja.

Lietuva nėra laikoma šalimi, kuriai klimato kaita galėtų turėti didelę įtaką. Tačiau bet kokios būsimos ERPB investicijos į pakrantės infrastruktūrą turėtų būti vykdomos tik įvertinus galima dėl klimato kaitos atsirandantį jūros lygio pakilimą.

Galiausiai 2011 m. priimta Atsinaujinančių energetinių išteklių įstatyme siekiama, kad iki 2020 m. elektros energijos gamybos iš atsinaujinančių šaltinių vartojimas pasiektų 20 proc. Lietuva priėmė pirkimų skatinimo tvarką (planuojamos tikslinės atsinaujinančios elektros energijos pirkimo apimtys). Kad šį tikslą būtų galima pasiekti, minėtu įstatymu nustatytos metinės tokios energijos gamybos apimtys (įvesti pajėgumai ir bendra gamyba), tuo siekiant, kad iki 2020 m. atsinaujinančios energijos jėgainių galingumas siektų 1006 MW. Be to, 2002 m. įvesti supirkimo tarifai, o 2004 m. nustatytos atsinaujinančios elektros energijos jėgainių prisijungimo prie tinklų lengvatos. 2011 m. įvesta aukcionų sistema fiksuotų tarifų skatinamai kvotai, taikoma gamintojams, kurių elektrinių įrengtoji galia viršija 30 kW.

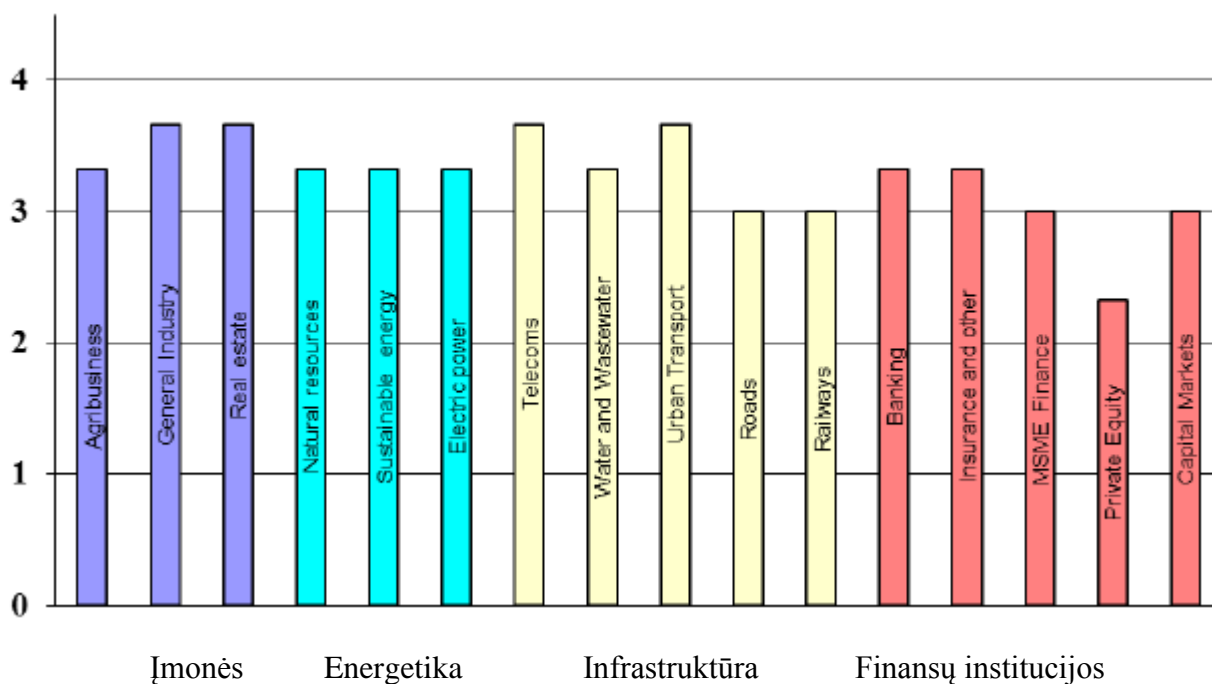
³ Lietuva: energijos naudojimo efektyvumo ataskaita. Šalių ataskaitos.

3. STRATEGINĖS KRYPTYS

3.1. Pereinamojo laikotarpio iššūkiai

Lietuva įvardijama kaip daug pasiekusi pereinamojo laikotarpio šalis, kuri prieš 2004 m. tapdama ES valstybe nare, įgyvendino pagrindinius ES rinkos reguliavimo įstatymus ir kitus teisės aktus bei panaudodama didžiules kapitalo įplaukas ir užmegzdama tvirtus prekybos ryšius su likusiomis ES valstybėmis narėmis, sėkmingai integravosi į ES vidaus rinką. Pagrindiniai likusieji pereinamojo laikotarpio Lietuvoje iššūkiai – sumažinti energijos naudojimo intensyvumą ūkyje, ypač transporto sektoriuje ir gyvenamuosiuose namuose; sukurti efektyvesnes privataus akcinio kapitalo plėtojimo institucijas, kurios leistų suteikti geresnes finansinio tarpininkavimo įmonėms paslaugas ir paskatintų rizikos kapitalo augimą; pagilinti rinkos struktūrą energetikos ir infrastruktūros sektoriuose bei ne bankininkystės srities finansų institucijose.

2 pav. ERPB pereinamojo laikotarpio rodikliai Lietuvoje. 2011 m.

(agribusiness – žemės ūkis; general industry – bendroji pramonė; real estate – nekilnojamasis turtas; natural resources – gamtiniai išteklių; sustainable energija – tvarioji energija; electric power – elektros energija; telecoms – telekomunikacijos; water and wastewater – vandens tiekimo ir komunalinių nuotekų paslaugos, urban transport – miesto transportas; roads – keliai; railways – geležinkeliai, banking – bankininkystė, insurance and other – draudimas ir kt.; MSME finance – MVĮ finansų valdymas, private equity – privatus kapitalas; capital markets – kapitalo rinkos)

3.2 Banko prioritetai strateginiu laikotarpiu

ERPB veikla Lietuvoje šiuo metu apsiriboja ir ateityje apsiribos nedaugeliu prioritetų, kurių laikomasi atsižvelgiant į laukiamą šalies išsivystymą 2015 m., baigiantis dabartiniams vidutinės trukmės ERPB strateginiam laikotarpiui. Atsižvelgiant į šiuos veiksmus, naujojoje strategijoje Lietuvai Bankas pagrindinį dėmesį skirs trimis sritims: infrastruktūrai ir energetikai, pramonei ir prekybai bei finansinėms institucijoms.

Bankas nemano, kad labai aktyviai dalyvaus visose išvardytuose sektoriuose, tačiau didesnę dėmesį skirs tiems sektoriams, kuriuose Banko dalyvavimo pridėtinė vertė bus didžiausia, ir kas suteiks galimybę Banko veiklai Lietuvoje po oficialios veiklos nutraukimo.

3.3. Atskirų sektorių iššūkiai ir Banko veiklos atsakas

3.3.1. Infrastruktūra ir energetika

Sektoriaus iššūkiai

- Energijos naudojimo intensyvumas Lietuvos BVP struktūroje yra maždaug 2,5 karto didesnis nei ES vidurkis. Vyriausybė nustatė, kad transportas ir namų ūkių sektorius, t. y. gyvenamieji namai, yra dvi sritys, kuriose slypi didžiausias energijos taupymo potencialas. Projektų plėtojimo palengvinimas, ypač gyvenamųjų namų ir MVĮ sektoriuose, tebėra vienas iš sektoriaus iššūkių.
- Net jei atsinaujinančios energijos gamybos finansinės paramos sistemos ir atitinka ES praktiką, rezultatai labai atsilieka nuo galimybių.
- Privataus sektoriaus dalyvavimas komunalinių paslaugų sektoriuje tebėra žemas, ypač vandens tiekimo ir nuotekų paslaugų srityje, miesto transporto ir viešojo transporto infrastruktūroje. Pagal vyriausybės vykdomą viešojo ir privataus sektoriaus partnerystės skatinimo programą, vienas iš iššūkių – plėtoti daugiau projektų, kurie atitiktų geriausius tarptautinius standartus. Kelių priežiūros bendroves būtų galima privatizuoti, o jos savo veiklą galėtų vykdyti sutartiniais pagrindais.

Banko veiklos atsakas

Sustiprinti energetinį saugumą ir pagerinti efektyvų energijos naudojimą. Bankas remis investicijas į atsinaujinančios elektros energijos gamybą ir energetinį saugumą. Regioninės elektros tinklų jungtys (finansuojamos iš kitų šaltinių) reikalaus papildomų investicijų į efektyvią ir lanksčią energijos gamybą. Bankas remis šiuos projektus ir skatins investicijas, skirtas užtikrinti efektyvesnę energijos naudojimą, ypač visuomeniniuose pastatuose, komunalinių paslaugų įmonėse bei pramonės įmonėse. ERPB taip pat ieškos būdų, kaip remti investicijas į gyvenamųjų namų sektorių.

Skatinti privataus sektoriaus dalyvavimą infrastruktūroje. ERPB svarstys viešojo ir privataus sektoriaus partnerystės projektų finansavimą bei kitas pažangias infrastruktūros finansavimo iniciatyvas (pavyzdžiui, savivaldybių teikiamų paslaugų, jūrų uostų terminalų), kuriose dalyvautų viešasis ir privatus sektorius. Manoma, kad tokios galimybės bus ribotos, todėl pagrindinis tikslas bus parodyti įvairius galimus būdus, didinant privataus sektoriaus teikiamų viešųjų paslaugų dalį, tačiau nepamirštant, kad reikia vengti bet kokios su tokiomis struktūromis susijusios fiskalinės rizikos.

Dialogas politikos klausimais

Dalyvaudamas dialoge politikos šiame sektoriuje klausimais, Bankas remis valstybės įmonių valdymo tobulinimą (pavyzdžiui, dabartinis Banko dialogas su „Lietuvos paštu“ dėl viešųjų pirkimų praktikos tobulinimo) ir atsižvelgiant į Lietuvos institucijų pageidavimus, tęs dialogą dėl viešojo ir privataus sektoriaus partnerystės taikymo, ypač kelių ir kitos infrastruktūros srityse.

3.3.2. Pramonė, prekyba, žemės ūkis

Sektoriaus iššūkiai

- Siekiant išlaikyti šios ypač atviros ūkio šakos augimą, reikia nuolat plėtoti technologijų naudojimu pagrįstus sektorius, kurie yra orientuoti į eksporto rinkas. Žinių įsisavinimą būtų galima pagerinti ne vien tik priimant politikas, kuriomis siekiama skatinti vietines naujoves, bet ir padedant dar nepatyrusioms Lietuvos įmonėms įsitvirtinti užsienio rinkose, nes jų investicijos užsienio šalyse tebėra labai nedidelės.

Banko veiklos atsakas

Padėti įmonėms plėtoti ir sustiprinti savo konkurencingumą. ERPB remia Lietuvos įmonių investicijas užsienyje, t. y. bet kurioje regiono šalyje, kurioje ERPB vykdo savo veiklą, ir tai suteiks galimybę Banko veiklai Lietuvoje po oficialios veiklos nutraukimo. Be to, taikydamas atranką, ERPB svarstys tam tikrą paraiškų paremti eksportuojančias įmones, ypač iš mokslui imliojo gamybos sektoriaus, arba tas, kurios investuoja į pažangias technologijas.

3.3.3. Finansinės institucijos

Sektoriaus iššūkiai

- Rizikos kapitalas ir ilgalaikis kapitalas vis labiau sklinda bankininkystės sektoriuje, kuris toliau taiko griežtus kreditavimo standartus ir mažina užsienio įsipareigojimus. Reikia toliau plėtoti nuosavo kapitalo šaltinius ne bankininkystės sektoriuje, pavyzdžiui, privataus ir rizikos kapitalo šaltinius.
- Vidutinio dydžio banko „Snoras“ žlugimas ir po jo sekusi (nors ir trumpa) indėlininkų pasitikėjimo panašiomis institucijomis krizė išryškino vietinio bankininkystės sektoriaus pažeidžiamumą. Reikia stiprinti vietinių bankų valdymą ir finansinį tvirtumą, galbūt suteikiant pagalbą konsolidavimo srityje.

Banko veiklos atsakas

Palengvinti MVĮ sektoriaus arba naujovių plėtrą. Bankas sieks galimybių investuoti į kapitalo bei tarpinius fondus (labiausiai tikėtina – regioniniu lygmeniu) ir ieškos būdų, kurie leistų palengvinti nuolatinį sektoriaus finansavimą, įskaitant MVĮ.

Suteikti paramą stiprinant ir konsoliduojant vietinius bankus. Pirmiausia atsižvelgdamas į AB Šiaulių banko akcijų valdymo patirtį, Bankas apsvarstys aktyvaus dalyvavimo šiame procese, kuriuo būtų siekiama stiprinti vietinius bankus, sustiprinti jų gebėjimą greitai atsigausti, tobulinti jų valdymą ir padidinti jų veiklos efektyvumą, galimybes.

Dialogas politikos klausimais

Dalyvaudamas dialoge politikos šiame sektoriuje klausimais, Bankas daugiausia dėmesio skirs bankų valdymui ir remia Lietuvos institucijų prioritetus šiame sektoriuje, taip pat remia ir vystant reguliavimo sistemą, skatinančią finansinių institucijų bendradarbiavimą.

Bankas tęs darbą su nacionalinės valdžios įstaigomis ir Europos investicijų fondu, siekdamas sukurti ilgalaikes struktūras ir finansavimo modelius, kurie leistų lengviau plėtoti privataus ir rizikos kapitalo finansavimą. Liberalesnis vietinių privalomų pensijų fondų paskirstymas galėtų padėti siekiant tikslo mobilizuoti finansinius išteklius, o Bankas šiuo metu jau įsitraukė į dialogą šiais klausimais.

3.4. Siūlomos banko veiklos reikšmė aplinkos apsaugai ir socialinei sričiai

Būdama ES nare, Lietuva priėmė aplinkos apsaugos bei socialinės srities įstatymus, kurie suderinti su ES teisynu ir atitinka ERPB Aplinkos apsaugos ir socialinės politikos bei vykdymo reikalavimus.

Banko Aplinkos apsaugos ir socialinė politika bus taikoma visiems Lietuvoje įgyvendinamiems projektams. Pagrindinis strateginis dėmesys bus skiriamas atsinaujinančios elektros energijos gamybai ir su efektyviu energijos naudojimu susijusioms investicijoms, kas suteikia reikšmingas galimybes sumažinti taršą šiltnamio efektą sukeliančiomis dujomis.

Infrastruktūros sektoriuje vieši aptarimai ir informacijos viešinimas bus svarbi projektų plėtojimo dalis.

Sveikata ir sauga bus rimtas aspektas rengiant ir įgyvendinant visus ERPB projektus.

4. KAPITALO PRITRAUKIMO GALIMYBĖS

4.1. Privatūs kapitalo šaltiniai

Finansinės krizės laikotarpiu ne kartą smuko Lietuvos valstybės skolinimosi reitingo rodikliai, ir pirmiausia – dėl augančios rizikos ilgalaikiam valiutų valdybos modeliui ir pasekmių eurais išreikštomis sutartims. Šiuo metu pagrindinės tarptautinės kredito reitingo agentūros „Standard & Poor“ bei „Fitch Ratings“ Lietuvos valstybės skola vertinama kaip vienu laipsniu aukštesnė už rizikingą lygį, o BBB perspektyva – stabili.

Kaip ir kitose regiono šalyse, tiesioginių užsienio investicijų srautas išliks daug žemesnio nei prieš krizę buvusio lygio: 2011 m. 2,9 proc. BVP, o pavyzdžiui, 2007 m. buvo daugiau kaip 5 proc. BVP. Nepaisant to, nuolatinį investuotojų susidomėjimą rodo reikšmingi investicijų projektai, iš kurių žymiausias – Japonijos statybos grupės „Hitachi“ įsipareigojimas dalyvauti naujos atominės elektrinės statyboje.

Atsižvelgdama į prieš krizę buvusį pernelyg didelį užsienio bankų finansavimą, Lietuva toliau mažina užsienio skolą: praėjusiais metais maždaug 3 proc. BVP. Todėl komercinių bankų finansavimas tebelieka iššūkis. Pagal naujausio bankų teikiamo kreditavimo tyrimo, kuris aprėpė šešis mėnesius iki 2012 m. balandžio mėn., duomenis bankai tebetaiko griežtas bendrąsias kreditavimo sąlygas įmonėms ir žymiai sugriežtino paskolų išdavimo būsto statybai ir įsigijimui sąlygas. Kad taikomos griežtesnės sąlygos, aiškiai matyti iš to, kad keliami didesni reikalavimai užstatui ir sutartiniams įsipareigojimams, žymiai konservatyviau vertinami paskolos grąžinimo terminai ir taikomi didesni su palūkanomis nesusiję mokesčiai. Pagrindinės priežastys, lemiančios griežtą kreditavimo politiką – didelės bankų išlaidos finansavimo srityje ir balanso suvaržymai. Įmonių kreditavimo apimtys nuo 2008 m. nuolat mažėjo ir 2011 m. pabaigoje susitraukė iki 8,5 proc. per metus. Kita vertus, paskolų būstui apimtys ir toliau mažėja vidutiniškai po 5 proc. per metus.

Privatus kapitalas, kuris galėtų būti priemone teikiant pradinį kapitalą jaunoms ir inovacijų įmonėms, tebėra nepakankamai išvystytas. Nustatyta, kad tik mažiau nei penkių šalių ir mažiau nei dešimties regiono fondų valdytojai Lietuvą buvo įtraukę į šalių, kuriose bus investuojama, sąrašą.

4.2. Finansavimas iš Daugiašalio plėtros banko (DPB) ir bendradarbiavimas su kitomis Tarptautinėmis finansų institucijomis (TFI) bei daugiašaliais donorais

Lietuva turi teisę gauti nemažą, apie 6,7 mlrd. eurų dydžio, finansavimą iš ES paramos fondų. Maždaug 40,5 proc. šio finansavimo sudaro finansavimas iš Sanglaudos fondų, 45,7 proc. – iš Europos regioninės plėtros fondo ir 13,8 proc. – iš Europos socialinio fondo. Lietuvoje patvirtintų paraiškų rodiklis yra geras – 2012 m. gegužės mėn. pabaigoje jis siekė 81,4 proc., ir tai rodo, kad Lietuva yra viena iš pirmaujančių šalių įsisavinant ES paramos fondų lėšas. Išmokėtų lėšų rodiklis Lietuvoje 2012 m. gegužės mėn. pabaigoje siekė 47,8 proc., ir taip pat yra vienas aukščiausių ES.

Kitos TFI savo pagrindinį dėmesį yra sutelkusios į finansų ir infrastruktūros sektorius, ypač į su energetika susijusią infrastruktūrą, ir akcentuoja stambaus masto finansavimą geriau vertinamiems paskolų gavėjams. Todėl praėjusiu strateginiu laikotarpiu ERPB Lietuvoje nefinansavo jokių projektų su kitomis TFI.

- Per paskutinius trejus metus **Europos investicijų bankas (EIB)** Lietuvoje pasirašė dvi paskolos sutartis bendrai 24,5 mln. eurų sumai, 2010 m. – 20 mln. eurų paskolos suteikimo sutartį su „Lietuvos geležinkeliais“, kurios lėšomis bus finansuojamas krovinių lokomotyvų pirkimas, o 2011 m. pasirašyta paskolos sutartis su „Uncredit Leasing“ (Latvija), iš kurių 4,5 mln. eurų bus panaudota Lietuvos MVĮ finansavimui.
- **Europos investicijų fondas (EIF)** Lietuvoje per paskutinius trejus metus pasirašė kelis įsipareigojimus pagal EIF vadovaujamą JEREMIE iniciatyvą. Šiuo metu yra keturi bankai, įgyvendinantys trijų rūšių skolos instrumentus, kurių vertė – 118 mln. eurų, ir trys rizikos kapitalo fondo valdytojai, įgyvendinantys tris su kapitalu susijusius 57 mln. eurų vertės sandorius. 2012 m. rugsėjo mėn. EIF (įnešdamas 40 mln. eurų) ir trys Baltijos valstybės (kiekviena įnešdama po 20 mln. eurų) pasirašė sutartis dėl Baltijos šalių inovacijų fondo. Tai fondų fondas, kuris šalia privačių institucinių investuotojų (kurių papildomo kapitalo dalis bus ne mažesnė kaip 50 proc.) bendrai investuos į Baltijos šalyse veikiančius privataus kapitalo fondus, taip skatindamas rizikos kapitalo investicijas į mažas ir vidutinio dydžio įmones.
- **Šiaurės investicijų bankas (ŠIB)** nuo 2009 m. pabaigos Lietuvoje pasirašė keturias sutartis dėl paskolų, kurių bendra apimtis siekia 72,1 mln. eurų, o 2010 m. pasirašė sutartį dėl 20 mln. eurų paskolos Vilniaus miestui, kurios lėšos bus panaudotos aplinkkelio statybai, nuotekų dumblo valymo įrenginių statybai ir mokyklų renovacijai 2011 m. Taip pat su miestu pasirašyta sutartis dėl 9,6 mln. eurų paskolos tolesniam minėto aplinkkelio statybos finansavimui užtikrinti, efektyvaus energijos naudojimo projektams ir miesto transporto atnaujinimo programai finansuoti. 2012 m. birželio mėnesį ŠIB su „Lietuvos geležinkeliais“ pasirašė sutartį dėl 34 mln. eurų paskolos, skirtos geležinkelių infrastruktūrai modernizuoti. 2012 m. liepos mėnesį su Vilniaus miesto savivaldybe pasirašyta dar viena sutartis dėl 8,5 mln. eurų paskolos, skirtos tolesniam transporto atnaujinimo programos finansavimui.
- Nuo 2009 m. pabaigos **Europos Tarybos plėtros banko (CEB)** taryba nepatvirtino jokių naujų paskolų Lietuvai.

Bendro finansavimo su kitomis TFI bus siekiama pasirinktuose projektuose, daugiausia – infrastruktūros projektuose. Jei strateginiu laikotarpiu atsirastų viešojo ir privataus sektoriaus iniciatyvų, skirtų svarbiems infrastruktūros projektams įgyvendinti, bus išnagrinėtos dalyvavimo tokiose iniciatyvose galimybės. Gali būti, kad tai bus iš ES paramos fondų finansuojami projektai. Baltijos inovacijų fondas įsteigė partnerystę su EIF ir gali būti, kad pasiūlys Bankui tam tikras bendradarbiavimo galimybes.

1 PRIEDAS. Politinis įvertinimas

Pagal Banko steigimo sutarties 1 straipsnį Lietuvos Respublika yra įsipareigojusi taikyti ir taiko daugiapartinės demokratijos, pliuralizmo ir rinkos ekonomikos principus.

Nuo nepriklausomybės atkūrimo 1990 m. Lietuva padarė didelę pažangą demokratinėse institucijose steigimo srityje. Atsižvelgiant į nusistovėjusią daugybinių taikių politinės galios perdavimų tarp partijų ir koalicijų patirtį, šiuo metu Lietuvos demokratinę politinę sistemą galima laikyti iš esmės konsoliduota, nors tam tikri iššūkiai išlieka viešojo valdymo ir kovos su korupcija srityse.

Atstovaujamoji ir atsakingai dirbanti valdžia

Laisvi, sąžiningi ir konkurencingi rinkimai

Lietuvoje rinkimai visuose lygmenyse yra laisvi, sąžiningi ir konkurencingi. Po nepriklausomybės atkūrimo 1990 m. Lietuvoje vyko šešeri parlamento rinkimai, penkeri prezidento rinkimai, šešeri vietos valdžios rinkimai ir duje rinkimai į Europos parlamentą. Vietiniai ir tarptautiniai stebėtojai nuolat pripažindavo, kad po nepriklausomybės atkūrimo Lietuvoje organizuojami rinkimai yra laisvi ir sąžiningi, nors tam tikras susirūpinimas buvo pareikštas dėl kai kurių žiniasklaidos priemonių politinės diskriminacijos. Lietuvoje organizuojamuose rinkimuose dalyvauja daug įvairių politinių partijų, atstovaujančių plačiam politinių požiūrių spektrui, tad rinkėjams suteikiama reali pasirinkimo rinkimuose galimybė. Tiek nacionaliniu, tiek ir vietos lygmeniu vykę rinkimai pasižymėjo aukštu konkurencingumo lygiu, o tai lėmė reguliarių centro kairiųjų ir centro dešiniųjų partijų keitimąsi valdžioje nacionalinio lygmens rinkimuose.

Atstovaujamoji valdžia, atskaitinga įstatymų leidžiamajam organui ir rinkėjams

1990 m. Lietuvoje atkūrus nepriklausomybę, nustatyta daugiapartinė parlamentinė demokratija. Penkerių metų kadencijai renkamas prezidentas yra valstybės vadovas; jis atsako už užsienio ir saugumo politiką. Prezidentas taip pat skiria ministrą pirmininką, kurio kandidatūrai turi pritarti parlamentas. Parlamentas, gavęs prezidento pritarimą, skiria ministrų kabinetą. Vykdomąją valdžią dalijasi prezidentas ir ministras pirmininkas; prezidentas skiria teisėjus, o ministras pirmininkas prižiūri vidaus strategijos formavimą ir parlamento priimtų įstatymų įgyvendinimą. Nuo to laiko, kai buvo išrinkta 2009 metų gegužės mėnesį, prezidentė Dalia Grybauskaitė, remdamasi rinkimuose surinktų balsų dauguma ir išlikusiu aukštu visuomenės paramos lygiu, ir toliau atlieka daug aktyvesnę vaidmenį Lietuvos politiniame gyvenime negu jos pirmtakai.

Parlamentą (Seimą) sudaro 141 narys, renkamas ketverių metų kadencijai. 71 narys renkamas vienmandatėse apygardose per du balsavimo turus išrenkant daugiausia balsų surinkusį kandidatą, o likusieji 70 renkami daugiamandatėse pagal partijų sąrašus. Į Seimą partija gali patekti tik tada, jei už ją balsavo ne mažiau kaip 5 proc. dalyvavusių rinkėjų, o koalicija – jei už ją balsavo ne mažiau kaip 7 proc. rinkėjų. Įstatymų leidžiamasis organas vyriausybės atskaitingumą užtikrina patvirtindamas ministro pirmininko kandidatūrą, o pastarasis skiria ministrų kabineto narius. Be to, remdamasis „balsavimo dėl nepasitikėjimo“ mechanizmu, Seimas gali užtikrinti, kad Vyriausybė dirbtų atsakingai. Rinkėjai ir patys turi galimybę užtikrinti, kad Vyriausybė dirbtų atsakingai, pirmiausia, per rinkimus bei daugybinius paprastiems piliečiams ir pilietinės visuomenės organizacijoms suteiktus prieigų prie politinių sprendimų priėmimo taškus.

Išrinktų pareigūnų veiksmingo valdymo įgaliojimai

Lietuvoje išrinkti pareigūnai turi pilnateisius veiksmingo valdymo įgaliojimus, ir nėra jokių oficialių apribojimų, taikomų jų įgaliojimams vykdyti veiksmingą valdymą. Lietuvos

ginkluotosios pajėgos yra visiškai pavaldžios pilietinei kontrolei ir neatlieka reikšmingo vaidmens politinių ar fiskalinių sprendimų priėmimo procesuose. Tačiau Lietuvoje jau ilgai egzistuoja glaudūs santykiai tarp verslo, finansų ir politikos elito, ir asmenys dažnai pereina iš vienos viešojo gyvenimo sferos į kitą. Šie glaudūs santykiai tarp verslo ir politikos elito kartais kelia susirūpinimą dėl galimų neoficialių tam tikrų išrinktų pareigūnų nepriklausomumo apribojimų arba įtakos jiems. Keli aukšto lygio politiniai lyderiai atsistatydino arba buvo atleisti iš pareigų dėl korupcijos, įskaitant buvusį prezidentą Rolandą Paksą, kurio apkalta vyko 2004 metais, paaiškėjus, jog jis suteikė Lietuvos pilietybę pagrindiniam jo rinkiminės kampanijos rėmėjui. Prognozuotas R. Pakso partijos „Tvarka ir teisingumas“ bei Viktoro Uspaskicho, kuriam tebėra pareikšti įtarimai dėl partijos veiklos finansavimo pažeidimų, vadovaujamos Darbo partijos sugrįžimas į valdžią verčia nerimauti dėl korupcijos ir netinkamo naudojimosi įtaka sugrįžimo į aukščiausius Lietuvos valdžios lygmenis.

Laisvė steigti partijas ir organizuotos opozicijos buvimas

Lietuvos piliečiai turi teisę steigti politines partijas, todėl buvo įsteigta nemažai opozicinių partijų ir grupių (kurių daugelis užėmė politinius postus), turinčių gerus išteklius ir visuomenės paramą. Tačiau Lietuvos politinei sistemai jau seniai būdingas didelis susiskaldymas, dažni vyriausybės koalicijų žlugimai, dėl dažno narių keitimosi, nestabilios politinių partijų struktūros ir staigus kai kurių partijų atsiradimas bei išnykimas. Politinės sistemos susiskaldymas išliko ir pastaraisiais metais – 2008 m. parlamento rinkimuose varžėsi 16 partijų. Palyginti su 20 partijų 2004 m. rinkimuose, tai tik nedidelis sumažėjimas.

Be to, Lietuvos politinės partijos paprastai remiasi ne aiškiu ideologiniu ir pragmatiniu pagrindu, o tvirtomis politinėmis asmenybėmis; parlamento koalicijos dažnai suformuojamos pagal partijų lyderių sugebėjimą bendradarbiauti, o ne bendrus ideologinius ar pragmatinius tikslus. Dabartinė koalicinė Vyriausybė sugebėjo sėkmingai išlikti valdžioje nuo 2008 metų, nepaisant ekonominės krizės ir daugkartinių opozicinių partijų bandymų atstatydinti kai kuriuos ministrus. Tačiau pastaraisiais metais tarp rinkėjų vyraujantis nusistatymas prieš griežtą taupymą sutapo su populistinės, prieš reformas nukreiptos retorikos atsiradimu kai kuriose pagrindinėse opozicinėse partijose.

Pilietinė visuomenė, žiniasklaida ir dalyvavimas

Pilietinės visuomenės mastas ir nepriklausomybė

Lietuvos pilietinė visuomenė yra didelė, įvairi, energinga ir nepriklausoma nuo valstybės. Pastaraisiais metais, kai pasitikėjimas politinėmis partijomis tebėra nedidelis ir toliau mažėja, pilietinės visuomenės organizacijos (PVO) tapo dar svarbesnės. PVO turi puikią galimybę dalyvauti politinių sprendimų priėmimo ir įstatymų rengimo procesuose, o su PVO bendruomenės ekspertais reguliariai konsultuojamasi dėl svarbiausių vyriausybės pasiūlymų. Verslo asociacijos ir profsąjungos turi didžiausią įtaką politikos formavimo procesui, nors pastaraisiais metais profsąjungų įtaka sumažėjo, nes, nepaisant jų derybinių galių, įvirtintų įstatymuose, laikoma, kad jos yra gana silpnos.

Ekonominės krizės metu finansinė parama pilietinės visuomenės organizacijoms, ypač toms, kurios turi naryste pagrįstas finansavimo struktūras, sumažėjo, tačiau dabar padėtis yra šiek tiek geresnė. Nustatytos fiskalinės priemonės, skirtos skatinti skirti dotacijas PVO, tačiau valstybės rėmėjų bazė tebėra gana nedidelė.

Be cenzūros veikianti nepriklausoma pliuralistinė žiniasklaida

Lietuvos Konstitucija užtikrina saviraiškos laisvę, taip pat įteisinta ir praktikoje plačiai taikoma teisinė tyrimus atliekančių žurnalistų apsauga. Apskritai, Lietuvoje žiniasklaida yra nepriklausoma, pliuralistinė ir stipri, veikianti be oficialios valstybės cenzūros. Tačiau Lietuvos privačios žiniasklaidos priemonės reguliariai kritikuojamos dėl jų politinio šališkumo ir tikslios tiriamosios žurnalistikos trūkumo, o tai atspindi faktą, jog didžioji dalis šalies nacionalinės žiniasklaidos priklauso įtakingiems verslininkams arba konglomeratams su neaiškiomis nuosavybės struktūromis, kurie, visų manymu, turi ryšių su kai kuriais vadovaujančiais politiniais veikėjais.

Šmeižtas ir toliau Lietuvoje laikomas kriminaliniu nusikaltimu. Nors buvo keli atvejai, kai bylose dėl šmeižto skirtos griežtos bausmės, 2011 m. interneto žinių tinklalapio redaktorius buvo įkalintas 40 dienų dėl to, kad nesumokėjo maždaug 10 000 JAV dolerių baudos už tariamą buvusio kandidato į prezidentus šmeižimą. Tais pačiais 2011 m. įtakingo nacionalinio laikraščio redaktorius pareiškė keletą ieškinių internetinėms ir spausdintinėms žiniasklaidos priemonėms, kai jose buvo paskelbta „Wikileaks“ ataskaita, kurioje teigiama, jog jo laikraštis šantažavo įmones ir politikus, tuo siekdamas užsitikrinti reklamos sutartis. Tai buvo pirmas kartas, kai Lietuvos žurnalistas pasinaudojo įstatymu dėl šmeižto prieš kitus žurnalistus.

Galų gale sunki pastarųjų metų ekonominė padėtis apribojo Lietuvos žiniasklaidos priemonių pajamas iš reklamos; jos tapo labiau priklausomos nuo valstybės institucijų užsakomos reklamos, o tai kelia tam tikrą susirūpinimą dėl žiniasklaidos nepriklausomumo.

Daugybiniai pilietinio ir politinio dalyvavimo kanalai

Lietuvos piliečiai naudojami daugeliu pilietinio ir politinio dalyvavimo kanalų. Tapti politinės partijos nariu yra lengva ir nediskutuotina, nors narystės politinėse partijose procentas yra mažesnis už ES vidurkį, o visuomenės pasitikėjimas politinėmis partijomis yra nedidelis ir dar mažėja. Lietuvoje stipri pilietinė visuomenė užtikrina kitą pilietinio ir politinio dalyvavimo kanalą, nors masinė narystė šiose organizacijose tebėra ribota.

Lietuva turi neįprastai didelį nepriklausomų (nepartinių) kandidatų skaičių tiek nacionaliniuose, tiek ir vietos rinkimuose, kurių dauguma yra iš pilietinės valstybės organizacijų. 2011 m. vykusiuose vietos rinkimuose nepriklausomi kandidatai vidutiniškai surinko daugiau negu penkis procentus balsų ir laimėjo vietas tiek Vilniaus, tiek ir Kauno miesto tarybose.

Teisinė valstybė ir teisė į teisingumą

Galių atskyrimas ir veiksminga stabdžių bei atsvarų sistema

Lietuvos Konstitucijoje numatyti oficialūs instituciniai politinės sistemos stabdžiai ir atsvaros, kurios iš esmės yra veiksmingos. Prezidentas turi teisę skirti ministrą pirmininką ir teisėjus. Teismai yra nepriklausomi ir, apskritai, atlieka veiksmingą vykdomųjų ir įstatymų leidžiamųjų galių kontrolę, nors ir toliau pranešama apie teisėjų korupcijos atvejus, o tai lemia mažą visuomenės pasitikėjimą teismais.

Įstatymo viršenybė

Lietuvos Konstitucija yra svarbiausias šalies įstatymas, ir visos politinės jėgos bei Europos Sąjunga sutinka su Lietuvos Konstitucijos ir įstatymų viršenybe. Jokie juridiniai ar fiziniai asmenys nėra virš nacionalinės ar tarptautinės teisės *de jure*, nors kai kurie politinių ryšių turintys verslininkai tariamai sulaukė išskirtinio elgesio, ypač iš teismų ir kai kurių politinio elito narių pusės.

Vyriausybė ir piliečiai yra lygūs prieš įstatymą

Lietuvos Konstitucija užtikrina visų piliečių lygybę prieš įstatymus. Tačiau praktikoje, panaudojant korupcinę praktiką, įskaitant kyšių davimą teisėjams, kai kuriems asmenims pavyksta apeiti teisinę sistemą. Remiantis „Transparency International“ korupcijos suvokimo indeksu (KSI), 2011 m. Lietuva surinko 4,8 balus iš 10 (kai 10 – mažiausias korupcijos lygis). Tai reiškė sugrįžimą prie įvertinimo, kurį Lietuva gavo 2003–2007 m., po trijų metų mažesnio 4,6 balų rodiklio, reiškiančio, kad per pastarąjį dešimtmetį kovos su korupcija (arba bent jau jos suvokimo) srityje šalis į priekį pasistūmėjo tik nežymiai.

Pilietinės ir politinės teisės

Žodžio, informacijos, religijos ir sąžinės, judėjimo, jungimosi į asociacijas ir susirinkimų laisvės

Pagrindinės žodžio, informacijos, religijos ir sąžinės, judėjimo, jungimosi į asociacijas ir susirinkimų laisvės yra užtikrintos Lietuvos Konstitucijoje ir ją patvirtinančiuose įstatymuose bei taikomos praktikoje.

Politinė įtrauktis

Lietuva etniniu požiūriu yra homogeniškiausia iš Baltijos šalių: remiantis 2011 m. gyventojų surašymo duomenimis, 84,6 proc. gyventojų pagal etninę kilmę buvo lietuviai. Didžiausios yra lenkų (6,0 proc.) ir rusų (4,8 proc.) mažumos. Lietuvos teisinė sistema, skirta mažumos teisių apsaugai, yra gerai išplėta. 1989 m. Lietuvos pilietybės įstatyme leista visiems gyventojams kreiptis dėl natūralizacijos, neatsižvelgiant į jų tautybę. Siekiant užtikrinti atitiktį susijusiems ES įstatymams bei JAV Konvencijai dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo, šio amžiaus pradžioje priimti reikšmingi kelių įstatymų, įskaitant Baudžiamąjį kodeksą, Civilinį kodeksą, Darbo kodeksą ir Švietimo įstatymą, pakeitimai. 2002 m. pradžioje Švietimo ir mokslo ministerija patvirtino naujus reglamentus, leidžiančius naudoti mažumų kalbas kaip pirminę kalbą privalomojo išsilavinimo institucijose. Lietuvoje veikia platus valstybės finansuojamų lenkų ir rusų kalbų pradinio ir vidurinio ugdymo mokyklų tinklas. Nepaisant šių valdžios institucijų pastangų, išlieka susirūpinimas dėl elgesio su nedidele romų mažuma.

Teisė būti apsaugotam nuo priekabiavimo, bauginimo ir kankinimo

Lietuvos Respublikos Konstitucijoje numatyta piliečių teisė būti apsaugotiems nuo valstybės priekabiavimo, bauginimo ir kankinimo, ir šios laisvės yra užtikrinamos praktikoje.

2 PRIEDAS. Pereinamojo laikotarpio iššūkių vertinimas

Toliau pateiktoje lentelėje ir ją pagrindžiančiame tekste nurodytas bendras pereinamojo laikotarpio iššūkių vertinimas pagal sektorius, remiantis 2011 m. Perėjimo ataskaita. Kiekvienam sektoriui pateikiami du atskiri įvertinimai – pagal rinkos struktūrą ir paramą rinkai teikiančias institucijas. Įvertinimai gali būti tokie: nežymūs, maži, vidutiniai ir dideli iššūkiai. Nežymūs iššūkiai reiškia, kad likusieji iššūkiai yra nedideli, ir kad sektoriuje padaryta didelė pažanga pereinant prie gerai funkcionuojančios rinkos ekonomikos standartų. Dideli iššūkiai reiškia, kad likusieji iššūkiai yra stambūs, ir kad ši sektoriaus dimensija yra tik ankstyvajame reformos etape.

Sektoriai	Rinkos struktūra	Paramos rinkai institucijos
Pramonė, komercija ir žemės ūkio verslas		
Žemės ūkis	Maži	Vidutiniai
Gamyba ir paslaugos	Maži	Maži
Nekilnojamasis turtas	Maži	Nežymūs
Telekomunikacijos	Maži	Nežymūs
Privatus kapitalas	Vidutiniai	Vidutiniai
Energetika		
Gamtiniai ištekliai	Vidutiniai	Nežymūs
Elektros energija	Vidutiniai	Maži
Tvarioji energetika	Vidutiniai	Maži
Infrastruktūra		
Miesto transportas	Maži	Maži
Vanduo ir nuotekos	Vidutiniai	Maži
Keliai	Vidutiniai	Vidutiniai
Geležinkeliai	Vidutiniai	Maži
Finansų institucijos		
Bankininkystė	Maži	Maži
Mikro, mažos ir vidutinio dydžio įmonės	Vidutiniai	Maži
Draudimas ir finansinės paslaugos	Maži	Maži
Kapitalo rinkos	Vidutiniai	Maži

1.1. Ūkio sektoriai

Žemės ūkis

Rinkos struktūra: *maži iššūkiai*

Rinkos institucijos: *vidutiniai iššūkiai*

Nuo įstojimo į ES 2004 m. Lietuva integrovosi į ES bendrąją žemės ūkio politiką (BŽŪP). Būdama ES nare, šalis gauna nemažą ES paramą, skirtą žemės ūkiui, nors ji ir yra žymiai mažesnė negu kai kuriose kitose ES valstybėse narėse. Žemės nuosavybė sėkmingai atstatyta, ir šiuo metu maždaug 70 proc. visos žemės ūkio paskirties žemės yra privati nuosavybė. Žemės ūkio bendrovių privatizavimas iš esmės yra baigtas, tačiau, kaip ir kitose neseniai į ES įstojusiose šalyse, naujieji savininkai turi sumažinti išlaidas, pagerinti efektyvumą ir modernizuoti higienos normas, kad šios bendrovės būtų konkurencingos tarptautiniu lygmeniu. Turi būti toliau tęsiamas transporto, sandėliavimo, rinkodaros ir mažmeninės prekybos įrengimų modernizavimas. Kreditų suteikimas žemės ūkio sektoriui didėjo, tačiau dabar neigiamą poveikį jam gali būti padariusi finansų krizė. Sandėlių pakvitavimo sistema veikia nuo 2003 m.

Gamyba ir paslaugos

Rinkos struktūra: *maži iššūkiai*

Rinkos institucijos: *maži iššūkiai*

Nors Lietuva turi vieną konkurencingiausių verslo aplinkų visame regione, pastaroji krizė išryškino sritis, kuriose reikalingos tolesnės reformos. Pradedant verslą, licencijų išdavimas, darbo įstatymai ir investuotojų apsauga vis dar laikomos pernelyg sunkinančiomis aplinkybėmis. Patobulinimai šiose srityse palengvins naujų įmonių steigimą ir tolesnį įmonių restruktūrizavimą. Lietuvai reikės plėtoti daugiau technologiniu aspektu intensyvesnių sektorių, ypač siekiant padidinti šių prekių dalį eksporte. Tam bus reikalingas mokesčių režimas, kuris būtų palankus tyrimams ir plėtrai bei inovacijoms, taip pat kuris stabdytų kvalifikuotų darbuotojų emigraciją. Kai kurie jo aspektai jau numatyti priimtuose įmonių pelno mokesčio įstatymo pakeitimuose. Ilgesniuoju laikotarpiu būtina įdiegti švietimo sistemą, kuri užtikrintų, kad žmogiškasis kapitalas turėtų tinkamus įgūdžius. Viešojo administravimo ir teismų sistemos patobulinimai – pagrindiniai neišspręsti klausimai. Korupcija vis dar turi įtakos verslo aplinkai. Būtinai didesnis verslo aktyvumas per privataus kapitalo fondus, įskaitant platesnio spektro finansavimo priemonių pasiūlą. Privačių įmonių plėtra, ypač mažiau išsivysčiusiuose regionuose, yra taip pat svarbi, kaip ir krizės paveiktų įmonių restruktūrizavimas.

Nekilnojamasis turtas

Rinkos struktūra: *maži iššūkiai*

Rinkos institucijos: *nežymūs iššūkiai*

Per pastarąjį dešimtmetį nekilnojamojo turto sektorius buvo žymiai išplėtotas. Šį sektorių, ypač biurų segmentą, stipriai paveikė finansų krizė, nes šiam segmentui būdinga daug spekuliacinių projektų. Ne taip, kaip Estijoje ir Latvijoje, Lietuvos mažmeninės prekybos pastatų statytojai aktyviai dirbo ne tik sostinėje, bet ir kituose miestuose, pavyzdžiui, Kaune ir Klaipėdoje. Teisės aktų sistema, įskaitant teisinę hipotekos sistemą, yra veiksminga, šiame sektoriuje valstybės intervencija vis dar nedidelė. Lietuvos įvertinimas pagal Pasaulio banko

„Doing Business“ turto registravimo vertinimą yra gana geras (šiuo metu šalis užima 7 vietą iš 183 šalių), nors vis dar galima atlikti tam tikrus patobulinimus statybos leidimų išdavimo srityje. Pirminiai ir antriniai teisės aktai, pagrindžiantys nekilnojamojo turto tvarumą (energijos taupymą, poveikį aplinkai), yra gerai parengti, visuomenės informuotumo apie tvarumo klausimus lygis – aukštas.

Telekomunikacijos

Rinkos struktūra: *maži iššūkiai*

Rinkos institucijos: *nežymūs iššūkiai*

Telekomunikacijų reguliavimas Lietuvoje jau yra gerai išplėtotas, o reguliavimo institucija – Ryšių reguliavimo tarnyba – yra nepriklausoma. Nepaisant fiksuoto ryšio rinkos liberalizavimo, šias paslaugas teikiančiam „Lietuvos telekomui“ pavyko išlaikyti didelę rinkos dalį, nes 2008 m. pabaigoje kitiems operatoriams teko apie 7 proc. visų abonentų. Konkurenciją sudaro trys mobiliojo ryšio tinklo operatoriai ir keletas virtualaus mobiliojo ryšio tinklo operatorių (VMTO). Didžiausia bendrovė plačiajuosčio interneto rinkoje vėl yra „TEO“, kuriai priklauso beveik 50 proc. šios rinkos. Interneto prieiga per mobilųjį telefoną yra sparčiausiai auganti interneto naudojimo forma.

1.2. Energetika ir infrastruktūra

Gamtiniai ištekliai

Rinkos struktūra: *vidutiniai iššūkiai*

Rinkos institucijos: *nežymūs iššūkiai*

Lietuva turi minimalius gamtinių dujų išteklius ir negamina gamtinių dujų, todėl ji yra visiškai priklausoma nuo importo iš Rusijos. Vienintelė naftos perdirbimo įmonė Baltijos šalyse yra Lietuvoje, Mažeikiuose, kurią 2006 m. privatizavo Lenkijos bendrovė „PKN Orlen“. AB „Lietuvos dujos“ yra atsakinga už dujų perdavimą, skirstymą ir tiekimą. Ji priklauso „E.On Ruhrgas“ (38,9 proc.), „Gazprom“ (37,1 proc.), Lietuvos vyriausybei (17,7 proc.) ir smulkiems akcininkams (6,3 proc.). 2008 m. bendrovė įgyvendino sistemos operatoriaus veiklos ir apskaitos atskyrimą nuo jos tiekimo padalinių. Svarbiausias neįgyvendintas iššūkis – visiškai teisinis atskyrimas. Į Gamtinių dujų įstatymą perkelti visi ES direktyvoje 2003/55/EK įtvirtinti reikalavimai. Nuo tos dienos Lietuvos gamtinių dujų rinka – visiškai liberalizuota, ir visi gamtinių dujų vartotojai yra laisvieji, t. y. jie gali pasirinkti tiekėją. Tačiau nors rinka ir yra visiškai liberalizuota, *de facto* dujų tiekimo rinkoje nėra jokios konkurencijos, nes joje yra tik vienas tiekėjas, o ryšiai palaikomi tik su Rusija ir Latvija. Kainos atspindi išlaidas, jas nustato Lietuvos valstybinė kainų ir energetikos kontrolės komisija, kuri yra visiškai nepriklausoma.

Tvarioji energetika

Rinkos struktūra: *vidutiniai iššūkiai*

Rinkos institucijos: *maži iššūkiai*

Nustatyta tinkama atsinaujinančios energijos gamybos teisinė ir institucinė sistema. Energijos kainodara skatina investicijas į energijos efektyvumą. Paramos energijos efektyvumui ir atsinaujinančių energijos išteklių sistemos yra suderintos su ES praktika, nors rezultatas vis

dar atsilieka nuo ES vidurkio. Parlamentas priėmė naują Energetikos įstatymą, apimančią Direktyvą 2009/28/EB. 2007 m. patvirtintas Energijos efektyvumo veiksmų planas. Atsinaujinančių energijos išteklių reguliavimo sistemoje įvesti supirkimo tarifai (pavyzdžiui, 8,69 ct už vėjo jėgainių energijos kWh) iki 2020 m., nustatant aukščiausią ribą bendram pajėgumui, už kurį gali būti skiriama parama. Tačiau atsinaujinančių energijos išteklių reguliavimo sistema yra peržiūrima, ir 2011 m. iš dalies buvo įgyvendinta nauja atsinaujinančių energijos išteklių paramos schema. Klimato politika yra nustatyta ir nukreipta į ES 20/20/20 tikslų pasiekimą. Likusieji iššūkiai susiję su galimybe lengviau plėtoti projektus, ypač gyvenamųjų namų statybos ir MVĮ sektoriuose.

Elektros energija

Rinkos struktūra: *vidutiniai iššūkiai*

Rinkos institucijos: *maži iššūkiai*

Pažanga rinkos struktūros reformos įgyvendinimo srityje yra įvairi. 2001–2011 m. sektorius buvo kelis kartus restruktūrizuotas. Pirmą kartą sektorius restruktūrizuotas 2001 m., atskiriant vertikaliai integruotą monopoliją SPAB „Lietuvos energija“ kaip atskirą perdavimo bendrovę, AB „Lietuvos energija“ ir dvi skirstymo bendroves. Tačiau šiuo metu sektoriuje vyksta konsolidavimas, kuris gali trukdyti konkurencijai. Taigi 2010 m. gruodžio mėn. dvi skirstymo bendrovės sujungtos į vieną valstybei priklausančią kontroliuojančią bendrovę „Lesto“. Po Ignalinos atominės elektrinės (IAE) uždarymo 2009 m. gruodžio mėn. visas likęs pagrindinis valstybės valdomas turtas suskirstytas į grupes „Lietuvos energijoje“. Lietuva taip pat įgyvendino nuosavybės atskyrimą elektros energijos sektoriuje, ir kaip šio atskyrimo rezultatas, „Lietuvos energijai“ priklausiusi perdavimo bendrovė „Litgrid“ 2011 m. tapo nepriklausoma. Šiuo metu abi bendrovės visiškai yra valstybės nuosavybė. Nustatyta tinkama teisinė ir institucinė energetikos sistema. Rinkos liberalizavimas užbaigtas 2007 m. liepos mėn., ir visi vartotojai gali laisvai pasirinkti tiekėją. Pažymėtina, kad 2010 m. atidaryta „Nord Pool“ platforma pagrįsta elektros energijos birža. 2010 m. 40–60 proc. visos Lietuvoje suvartojamos elektros energijos prekiaujama naujoje elektros energijos biržoje. Privataus sektoriaus dalyvavimas gamyboje yra ribotas, tačiau jis gerokai pasistūmėjo į priekį skirstymo srityje. Pastaruosius rinkos struktūrų ir realaus rinkos atvėrimo pokyčius daugiausia nulėmė IAE uždarymas. Galų gale, toliau gerinama institucijų kokybė. 2007 m. įvedus supirkimo tarifą ir privalomojo paėmimo mechanizmą, žymiai sustiprinta atsinaujinančių energijos išteklių reguliavimo sistema, tačiau šiuo metu ši schema yra peržiūrima. Įsteigta nepriklausoma elektros energijos reguliavimo įstaiga, įgyvendinamos reformos, siekiant užtikrinti, kad elektros energijos tarifai atspindėtų išlaidas. 2009 m. birželio mėn. Baltijos šalys pasirašė susitarimo memorandumą dėl Baltijos energetikos rinkų sujungimo plano (angl. BEMIP), kurio tikslas – tęsti Baltijos šalių energetikos rinkos integravimą į ES rinką.

Vandens tiekimo ir nuotekų paslaugos

Rinkos struktūra: *maži iššūkiai*

Rinkos institucijos: *vidutiniai iššūkiai*

Vandens tiekimo bendrovės Lietuvoje yra decentralizuotos, ir daugelį jų kontroliuoja savivaldybės. Vyksta labai suskaidyto vandens tiekimo sektoriaus suskirstymas rajonais. Nuo 2000 m. mažų vandens tiekėjų skaičius sumažėjo per pusę. Planuojama, kad iš 700 liks tik 60.

Apskritai, didesnė savivaldybėse komunalinių paslaugų įmonės veiklą vykdo sėkmingai ir pasiekia gerų finansinių rezultatų, pagrįstų tinkamomis sąskaitų pateikimo ir mokesčių surinkimo procedūromis. Pastaraisiais metais vandens tiekimo sektoriui skirtas didelis finansavimas iš ES fondų. Nacionalinė kainų ir energetikos kontrolės komisija tvirtina vandens ir šildymo tarifus, kurie dabar nustatyti visoms vartotojų grupėms ir remiantis visiško išlaidų susigrąžinimo lygio principu. Vis dar išlieka iššūkis, susijęs su VPSP struktūrų, skirtų vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo paslaugoms, plėtra.

Miesto transportas

Rinkos struktūra: *maži iššūčiai*

Rinkos institucijos: *maži iššūčiai*

Savivaldybių infrastruktūra Lietuvoje – decentralizuota ir sukomercinta. Kai kurių miesto autobusų maršrutų liberalizavimas padėjo atsirasti konkurencijai transporto sektoriuje kai kuriose didesnėse savivaldybėse. Dauguma autobusų ir troleibusų bendrovių priklauso savivaldybėms. Tačiau kai kurių transporto bendrovių eksploatacinių išlaidų padengimo rodikliai vis dar tebėra žemo lygio ir jos vis dar yra stipriai priklausomos nuo vietos valdžios institucijų pervedamų lėšų. Kai kurioms miesto transporto įmonėms jau taikomi tobulesni susitarimai, kuriuose numatyti aiškūs įsipareigojimai ir paskatos, nors kiti transporto paslaugų teikėjai vis dar dirba pagal ne tokią optimalią sutartinę sistemą. Finansų krizė turėjo neigiamą poveikį transporto įmonėms skirtam kompensavimui.

Likusieji iššūčiai apima holistiškesnį didesnių miestų miesto transporto sektoriaus planavimą ir reguliavimą bei tobulesnius susitarimus su privačiais operatoriais transporto sektoriuje, įskaitant eismo valdymą, modernų automobilių stovėjimo tvarkymą ir reguliavimą.

Keliai

Rinkos struktūra: *vidutiniai iššūčiai*

Rinkos institucijos: *vidutiniai iššūčiai*

Įsteigta kelių priežiūros institucija (Lietuvos automobilių kelių direkcija), kurios veiklos sritis aprėpia tiek valstybinės reikšmės kelius, tiek ir greitkelius. Visos kelių tiesimo įmonės buvo išparduotos ir privatizuotos. 1996 m. įsteigtas kelių fondas buvo panaikintas 2002 m. Didžioji dalis kelių priežiūros veiklą vykdančių įmonių buvo privatizuota, dabar jos konkuruoja su valstybės įmonėmis. Yra apie 11 valstybei priklausančių kelių priežiūros įmonių. Dėl visų kelių tiesimo ir stambių remonto darbų visuomet skelbiamas konkursas, o sutartys dėl smulkesnių darbų ir eilinio remonto sudaromos neskelbiant konkursų. Pirmasis Koncesijų įstatymas įsigaliojo 1996 m. ir buvo pakeistas 2003 m., tačiau kol kas nesudarytas nė vienas VPSP sandoris.

Pereinamojo laikotarpio iššūčiai išlieka šiose srityse: i) visiškas kelių priežiūros įmonių privatizavimas, ii) rezultatais pagrįstų sutarčių įvedimas, ir iii) VPSP projektų parengimas remiantis tarptautine gerąja praktika.

Geležinkeliai

Rinkos struktūra: *vidutiniai iššūkiai*

Rinkos institucijos: *maži iššūkiai*

Geležinkeliuose veiklos ir politikos formavimo funkcijos yra atskirtos. 2008 m. pagrindinės geležinkelių įmonės pertvarkytos į bendrovę ir pradėjo veikti kaip atskiras subjektas. Taip pat įsteigta nepriklausoma reguliavimo institucija ir liberalizuota prieiga prie geležinkelio kelių. Geležinkelių darbo produktyvumas – vienas didžiausių pereinamojo laikotarpio regione.

Kiti pereinamojo laikotarpio iššūkiai nustatyti šiose srityse: i) privataus sektoriaus dalyvavimas geležinkelio transporto ir susijusių paslaugų (pavyzdžiui, vagonų ir konteinerių nuoma) teikimo srityje, ii) tolesnis rinkos liberalizavimas ir didesnė konkurencija rinkoje, iii) daugiamodalinio pervežimo tinklų ir veiklos plėtra.

1.3. Finansų institucijos

Bankininkystė

Rinkos struktūra: *maži iššūkiai*

Rinkos institucijos: *maži iššūkiai*

Lietuvos bankininkystės sektoriaus aktyvų ir BVP santykis yra lygus 76 proc. Veikia aštuoni komerciniai bankai, kuriems veiklos licencijas išdavė Centrinis bankas, bei 20 užsienio bankų antrinių įmonių (viena savo veiklos dar nevykdo, o trys iš minėtų gavo Centrinio banko leidimą nutraukti veiklą). Užsienio akcininkams priklausančių bankų turtas sudaro daugiau kaip 90 proc. viso turto. Pastaraisiais metais mažų palūkanų normų ir intensyvios konkurencijos derinys lėmė iki 2007 m. trukusį spartų kreditų išdavimo augimą, kurio metu sektorius susidūrė su didešne rizika. Indėlių bazė yra gana gerai išplėtota ir sudaro 41 proc. BVP. 2011 m. pabaigoje privataus sektoriaus kreditų ir BVP santykis buvo lygus 51 proc. Maždaug vienas trečdalis indėlių ir trys ketvirtadaliai paskolų yra užsienio valiuta. 2009 m. krintančios turto kainos ir staigus nuosmukis lėmė prastėjančius turto kokybės ir kapitalo pakankamumo rodiklius, ir tai sukėlė spaudimą mažesniems vietos bankams, neturintiems pagrindinių bendrovių paramos. Kalbant apie taisykles, Lietuvos bankas pradėjo taikyti tam tikras priemones finansų priežiūrai sustiprinti. Pažanga padaryta ir įgyvendinant Finansinio tvarumo įstatymą. Šio sektoriaus stabilumas po krizės pagerėjo, kai 2010 m. buvo pasirašyta regioninio finansinio stabilumo sutartis su Šiaurės šalimis. Sutartyje numatytas tarptautinių krizių valdymas ir išsprendimas, tuo siekiant veiksmingiau išspręsti krizines situacijas ir tam tikslui įsteigiant Šiaurės ir Baltijos šalių tarpvalstybinę stabilumo grupę.

Mikro, mažos ir vidutinio dydžio įmonės

Rinkos struktūra: *vidutiniai iššūkiai*

Rinkos institucijos: *maži iššūkiai*

2008 m. MMVĮ sektoriuje sukurta 75 proc. visų darbo vietų, ir jis prisidėjo prie bendros ekonomikos 64 proc. nefinansinių įmonių pridėtinės vertės. Tačiau skolinimo MVĮ dalis sudaro tik apie 13 proc. visų skolinamų lėšų. Nors pastaraisiais metais bankų skolinimas MMVĮ padidėjo, tačiau kaip nurodė 27 proc. respondentų, dalyvavusių 2009 m. Verslo aplinkos ir įmonių veiklos tyrime (BEEPS), galimybė gauti finansavimą išlieka svarbiu iššūkiu. Parengtos kelios valstybės paramos programos, skirtos pagerinti MMVĮ galimybes gauti finansavimą, įskaitant mikrokreditų programą, kreditų garantijų ir netiesioginių

garantijų schemas bei paramą eksporto kreditams. Siekiant išlyginti neigiamą krizės poveikį skolinimui MMVĮ, šių paramos schemų taikymas pratęstas ir 2009 m. Galimybė pasinaudoti valstybės programomis, įskaitant programas, skirtas ūkininkams, kaimo verslininkams ir žemės ūkio produktų perdirbėjams, gali lemti vėlesnį tvaraus komercinių bankų skolinimo atsiradimą. Rizikos kapitalo investicijų skatinimas ir įmonėms skirtų valstybės paslaugų (ypač atsižvelgiant į informaciją apie finansų šaltinius, mokymus, kaip pateikti finansų ataskaitas ir verslo planus) kokybės pagerinimas – tai tik keletas iš likusių iššūkių.

Draudimas ir kitos finansinės paslaugos

Rinkos struktūra: *maži iššūkiai*

Rinkos institucijos: *maži iššūkiai*

Pastaraisiais metais draudimo įstatymai ir reguliavimas buvo sustiprinti ir beveik atitinka Tarptautinės draudimo priežiūros institucijų asociacijos (IAIS) standartus. Sektoriaus skvarbos rodiklis sudaro 1,7 proc. BVP (ne gyvybės draudimas – 31 proc., gyvybės draudimas – 69 proc.), o tai yra mažiausias rodiklis iš visų Europos Tarybos vystymo banko (angl. CEB) narių. Sektorius yra visiškai užpildytas privačiomis draudimo bendrovėmis. Trys didžiausios bendrovės iš 15 proc. bendrovių, veikiančių Lietuvos draudimo rinkoje, kontroliuoja beveik 60 proc. rinkos. Galimybė įsigyti draudimo produktus yra nedidelė. Sektoriuje reikalingų įgūdžių lygis – vidutiniškas. Sektoriui didelės įtakos turėjo krizė ir keli užsienio bankai, pavyzdžiui, „Suomi Mutual“ arba „Swedbank“ sumažino savo veiklą arba pasitraukė iš rinkos. Kalbant apie pensinį aprūpinimą, nustatyta tinkama reguliavimo sistema. Nepaisant to, vis dar yra vietos tolesnei sistemos plėtrai, pavyzdžiui, pensijų fondų bendrovių valdymo srityje. Kaip ir kitose dvejose Baltijos šalyse, įgyvendinant priemones, skirtas konsoliduoti fiskalinį biudžetą, 2009 m. sumažintos įmokos į antros pakopos pensijų fondus. Pensijų fondų turtas sudaro 3,6 proc. BVP. Finansinės nuomos paslaugos yra gerai išplėtos (finansinės nuomos turtas sudaro 9,1 proc. BVP), nors teisės aktai šiame segmente vis dar yra nepakankami. Koncentracija šiame segmente – labai didelė: trys didžiausios iš jame veikiančių 11 bendrovių (visos valdomos užsienio kapitalo, t. y. AB SEB bankas, AB „Swedbank“ ir AB „DNB“ bankas) valdo beveik 85 proc. rinkos. Būsto paskolų rinkos skvarbos rodiklis sudaro 21 proc. BVP ir yra gana aukštas.

Privatus kapitalas⁴

Rinkos struktūra: *vidutiniai iššūkiai*

Rinkos institucijos: *vidutiniai iššūkiai*

Komercinė privataus kapitalo rinka ir toliau lieka neišplėta. Nustatyti penki nacionalinių ir mažiau negu dešimt regioninių fondų valdytojų, į kurių veiklos apimtį įeina ir Lietuva ir pirmiausia todėl, kad Lietuva priklauso Vidurio Europos regionui, o ne yra tikslinė šių regioninių fondų šalis. Turimas kapitalas sudaro 0,8 proc. BVP, aktyvus kapitalas lygus 0,1 proc. BVP. Didžiąją veiklos dalį vykdo išpirkimo fondai, nedidelės sumos skiriamos augimo ir rizikos kapitalo fondams. Įsipareigojimai infrastruktūros, papildomo kapitalo, naujai įsteigtų įmonių ir finansinių sunkumų turinčių nekilnojamojo turto objektų fondams yra labai

---

⁴ Privatus kapitalas, kuris pagal savo pobūdį priklauso privataus sektoriaus įmonėms, nėra gerai aprašytas ar apžvelgtas Centrinio banko arba kitos reguliavimo institucijos ataskaitose. Šiame dokumente pateikti duomenys yra geriausi įverčiai, gauti iš Bankui prieinamų viešųjų ir privačiųjų šaltinių, kurie sudaro nekontroliuojamų institucinės kokybės fondų šalyje vaizdą.

menki arba jų iš viso nėra. Yra labai nedaug vietinių institucinių ir privačių investuotojų, kurie vykdo aktyvią veiklą privataus kapitalo sektoriuje. EBPO įmonių valdymo principų laikymasis – gana aukšto lygio.

Kapitalo rinkos⁵

Rinkos struktūra: *vidutiniai iššūkiai*

Rinkos institucijos: *maži iššūkiai*

Perkėlus į nacionalinę teisę *ES teisyne (acquis communautaire)*, vertybinių popierių rinkos teisės aktai atitinka aukšto lygio tarptautinius standartus. Vertybinių popierių standartų laikymosi užtikrinimas per reguliavimo instituciją laikomas labai veiksmingu. 2010 m. Viešojo kapitalo rinkos kapitalizacija buvo lygi 15,4 proc. BVP, ir Vertybinių popierių biržoje NASDAQ OMX Vilniaus segmente į prekybos sąrašus buvo įtrauktos 38 bendrovės. Antrinė prekyba vyriausybės obligacijų rinkose – labai nelikvidi. Pinigų rinkos ir toliau lieka nepakankamai išplėtos. Tarpbankinė rinka ir išankstinių valiutos keitimo sandorių rinka ir toliau tebėra labai nelikvidžios.

---

⁵ Naudoti rinkos institucijų rodikliai paimti iš 2007 m. atlikto tyrimo. Be to, minėtame tyrime pagrindinis dėmesys skirtas privataus kapitalo rinkoms. Dėl šios priežasties tolesniame komentare būtina atsižvelgti į duomenų ribotumą.

3 PRIEDAS. Pereinamasis laikotarpis teisės srityje

Per pastaruosius du dešimtmečius Lietuva sukūrė gana išsamią ir modernią įstatymų leidimo sistemą, skirtą verslo veiklai remti. Ši stipri teisinė sistema padėjo Lietuvai atsigavimo po krizės laikotarpiu, kuris buvo santykinai trumpas. Tačiau yra kelios teisės sritys, kurias būtina tobulinti, ypač nemokumo srityje, kur reikalingos papildomos pastangos siekiant priartėti prie tarptautinių gerosios praktikos standartų. Po TVF ataskaitos paskelbimo 2011 m. Vyriausybė dirba prie nemokumo teisės aktų pertvarkymo, kurio rezultatų tikimasi jau 2012 m. Sandorių vykdymo užtikrinimo sistema gerai funkcionuoja, tačiau būtų naudinga atlikti kai kuriuos Civilinio kodekso pakeitimus, tuo siekiant atspindėti modernių verslo sandorių poreikius. Pirmiausia, pakeitimai turėtų suteikti galimybes lengviau naudoti svyruojančios rizikos turto grupes kaip įkeistą turtą, įkeitimo dokumentuose pateikiant bendrąjį skolos aprašymą.

Analizėje, kuri pateikiama šio priedo likusioje dalyje, daugiausia dėmesio skirta dviem sektoriams, kurie yra labiau tiesiogiai susiję su Banko investicijų strategija naujajam laikotarpiui, t. y. energetikos sektoriui bei viešojo ir privataus sektorių partnerystėms (VPSP). Kalbant apie pirmąjį sektorių, Lietuva patvirtino solidžias programas tiek dėl energijos efektyvumo, tiek dėl atsinaujinančių energijos išteklių, tačiau reikalingos tolesnės nuoseklios pastangos, skirtos energetikos rinkos liberalizavimui, daugiau garantijų investicijoms į atsinaujinančius energijos išteklius įvedimui ir pastatų energinio efektyvumo gerinimui. Neseniai patvirtinta integracija į Europos energetinę sistemą ir elektros energijos jungčių su Lenkija ir Švedija statyba suteiks šaliai galimybę diversifikuoti energijos tiekimą iš Rusijos importuojamos elektros. Kalbant apie antrąjį sektorių (t. y. VPSP), nustatyta, kad teisinis režimas yra labai pažangus.

Efektyvus energijos naudojimas ir atsinaujinantys energijos ištekliai

Galiojantys teisės aktai: 2002 m. gegužės 16 d. Energetikos įstatymas, 2011 m. birželio 24 d. Atsinaujinančių išteklių energetikos įstatymas, 2003 m. gegužės 20 d. Šilumos ūkio įstatymas ir 2000 m. liepos 18 d. Biokuro, biodegalų ir bioalyvų įstatymas su pakeitimais.

Lietuvos *Antrasis energijos efektyvumo veiksmų planas (toliau tekste – Planas)*⁶ Europos Komisijai pateiktas 2011 m. Minėtame plane pateikiama energijos efektyvumo priemonių ir programų, kurios yra planuojamos arba įgyvendinamos gyvenamųjų namų, paslaugų, pramonės, energijos ir transporto sektoriuose, bei visus sektorius apimančių programų apžvalga. Plane taip pat išdėstytas pagrindinis viešojo sektoriaus vaidmuo skatinant energijos efektyvumo didinimą bei nuostatas dėl savanoriškų sutarčių sudarymo su energijos bendrovėmis dėl energijos efektyvumo didinimo pagal Direktyvą 2006/32/EB.

Vyriausybė padarė tam tikrą pažangą pastatų energinio efektyvumo didinimo srityje, įskaitant Daugiabučių namų atnaujinimo (modernizavimo) programos patvirtinimą 2011 m. gruodžio mėn. Valstybė numato paramą tokiems patobulinimams: kapitalinis šildymo ir karšto vandens sistemų atnaujinimas (modernizavimas), šiluminių charakteristikų gerinimas, atsinaujinančio energijos šaltinio įdiegimas, naudojant įrangą (pavyzdžiui: saulės energijos plokštės, skirtos vandeniui pašildyti) ir komunalinių paslaugų pastatų reorganizavimas. Tačiau minėtą programą silpnina neutralizuojančios subsidijos, skiriamos kitose politikos srityse, kurios mažina paskatas gyvenamųjų pastatų gyventojams didinti energijos efektyvumą. Tokios priemonės apima subsidijų teikimą mažas pajamas gaunantiems namų ūkiams didesnės energijos išlaidoms padengti bei 9 proc. mažesnio PVM tarifo taikymą gyvenamiesiems

⁶ Žr. <http://www.buildup.eu/publications/20814>

pastatams šildyti iki 2012 m. pabaigos. Siekiant pagerinti pastatų energinį efektyvumą, reikalingos tolesnės didelės ir sparčiai dedamos pastangos.

Lietuvos ES strategijoje iki 2020 m. nustatyti tikslai iš atsinaujinančių energijos išteklių gaminamos energijos srityje: 23 proc. bendro viso sunaudojamo energijos kiekio ir 10 proc. sunaudojamos energijos transporto sektoriuje. Remiantis oficialia statistika, energijos iš atsinaujinančių energijos išteklių procentas sudarė maždaug 19,7 proc. visos Lietuvoje sunaudojamos energijos 2010 m., o tai viršijo jos 2011–2012 m. tarpinį tikslą. Didžioji dalis iš atsinaujinančių energijos išteklių gaminamos energijos pagaminama iš biomasės. Tačiau nors ir yra nustatytos tinkamos finansinės paskatos, skirtos patekimo į rinką išlaidų kliūtims įveikti, padaryta nedidelė pažanga su išlaidomis nesusijusių kliūčių didelės apimties energijos gamybai iš atsinaujinančių energijos išteklių eliminavimo srityje.

Pagrindinė parama energijos gamybai iš atsinaujinančių energijos išteklių yra supirkimo tarifų sistema, kurioje pirkimo įsipareigojimas nacionaliniu lygiu numatytas 2002 m. 2011 m. birželio 24 d. priimtas naujas Atsinaujinančių energijos išteklių įstatymas, kuriame pakeista elektros iš atsinaujinančių energijos išteklių gamintojams taikoma subsidijų skyrimo tvarka. Pagrindžianti teisinė sistema vis dar rengiama, ir kai kurios procedūros lieka neaiškios. Įstatyme numatyta, kad energijos iš atsinaujinančių energijos išteklių gamintojai gaus supirkimo tarifo ir energetikos rinkoje faktiškai parduodamos elektros kainos skirtumą. Fiksuoti tarifai ir skatinimo kvotos nepriklausomai paskirstomos aukcione kiekviename geografiniame regione. Ši tvarka taikoma tik elektrinėms, pagaminančioms 30 kW ir daugiau energijos. Mažesnio pajėgumo energiją iš atsinaujinančių energijos šaltinių gaminančioms elektrinėms bus skirti fiksuoti supirkimo tarifai, kuriuos nustato Nacionalinė kainų ir energetikos kontrolės komisija. Naujai pradėtos eksploatuoti elektrinės turi teisę gauti supirkimo tarifą 12 metų po elektrinės perdavimo eksploatuoti. Elektros energijos perdavime ir skirstyme kitų energijos rūšių atžvilgiu iš atsinaujinančių energijos šaltinių pagamintai energijai teikiama pirmenybė.

Šalies energetikos sistemai trūksta konkurencijos ir tarpusavio jungčių, o tai yra augimą stabdantis veiksnys. Šalis yra išskirtinai sujungta su kitomis dviem Baltijos šalimis bei Baltarusija ir Rusija. Energetinės sistemos plėtra (ypač Vakarų pakrantės regione) yra vienas svarbiausių Lietuvos energetikos politikos klausimų. Tiek dujų, tiek ir elektros energijos rinkose koncentracija tebėra didelė (daugiau kaip 90 proc.).

Parlamentas priėmė naują Nacionalinę energetinės nepriklausomybės strategiją, kuri pakeis 2007 m. Nacionalinę energetikos strategiją. Šiuo metu Lietuva savo energijos derinyje yra pirmiausia priklausoma nuo naftos ir dujų, o šių rūšių kuras gaunamas iš vienintelio tiekėjo – Rusijos. Strategijos tikslas – pasiekti, kad iki 2020 m. Lietuva diversifikuotų energijos tiekimą, padidindama sujungimą su Europos elektros tinklais ir liberalizuodama savo energetikos rinkas.

2012 m. birželio 12 d. Lietuvos Seimas priėmė Elektros tinklų sinchronizacijos įstatymą. Įstatymas suderintas su ES trečiuoju energetikos paketu ir leis šaliai iki 2020 m. prisijungti prie Vakarų Europos energijos tinklo. Šiuo metu Lietuva stato „LitPol Link 1“ – 1 000 MW elektros jungtį su Lenkijos elektros tinklais, kuri turėtų pradėti veikti 2015 m. Be to, šiuo metu statoma 700 MW Lietuvos–Švedijos elektros jungtis „Nordbalt“ 2015 m. sujungs Lietuvą su Šiaurės šalių elektros rinka („Nord Pool“). Dabartinis bendradarbiavimas ir integracija su „Nord Pool“ rinka atveria įdomią tolesnės rinkos plėtros perspektyvą dėl rinkos padidinimo, dalyvavimo stabilioje rinkoje ir vienos dienos rinkos įvedimo, dėl kurio tikriausiai sumažės energijos kaina galutiniams vartotojams.

Strategijoje taip pat raginama didinti energijos efektyvumą ir atsinaujinančių energijos išteklių naudojimą, ypač šildymo sektoriuje. Šiuo metu daugiau negu 70 proc. šilumos

pagaminama iš gamtinių dujų. Pagal šią strategiją Lietuva remtų iniciatyvas, skirtas didinti biomasės naudojimą šilumos gamybai (tiek įrengiant biokuru kūrenamas katilines, tiek statant biomasės termofikacines elektrines), ir skatinti atliekų panaudojimą šilumos gamybai. Tikslas – iki 2020 m. pasiekti, kad atsinaujinantys energijos išteklių sudarytų 60 proc. centralizuotos šilumos gamybos. Be to, Lietuva remtų iniciatyvą, skirtą didinti šilumos energijos gamybą, perdavimą ir vartojimą. Preliminarus nutarimo dėl strategijos patvirtinimo svarstymas Seime (Lietuvos parlamente) vyko 2012 m. birželio 7 d., tačiau projektas buvo grąžintas tolesniam aptarimui.

Lietuvai reikia skatinti konkurenciją energijos tinkluose, gerinant sujungimą su ES šalių elektros ir dujų tinklais. Atsinaujinantiems energijos ištekliams skirta teisinė sistema turėtų būti patobulinta, tuo siekiant sumažinti su išlaidomis nesusijusias patekimo į rinką kliūtis. Gyvenamųjų namų energinio efektyvumo didinimą stabdantys veiksniai turėtų būti išnagrinėti ir sumažinti iki maksimalaus lygio. Apmokestinimas turėtų būti nukreiptas į energijos naudojimą, siekiant sumažinti Lietuvos ekonomikos energinį intensyvumą.

Viešojo ir privačiojo sektorių partnerystės

Po 2008 m. ERPB įvertinimo Lietuva toliau tobulino VPSP teisinę sistemą ir dabar sukūrė sistemą, reguliuojančią tiek koncesijas, tiek valdžios sektoriaus ir privačių subjektų partnerystę (**VSPSP**), panašią į Privataus finansavimo iniciatyvos (PFI) modelį, naudojamą Jungtinėje Karalystėje. Tai dar labiau nei prieš kelerius metus priartina Lietuvos įstatymus prie PFI vadovo rekomendacijų.

Nors nuo 2006 m. nebuvo padaryta jokių reikšmingų Koncesijų įstatymo pakeitimų, VPSP teisinė sistema pakeista neseniai priimtais svarbiais Investicijų įstatymo pakeitimais bei patvirtinant Viešojo ir privataus sektorių partnerystės projektų rengimo ir įgyvendinimo taisykles.

Investicijų įstatyme pateikti VPSP ir VSPSP apibrėžimai. Jame nustatytos VSPSP projekto sutarties sąvokos, principai ir ypatybės bei jos turinys (kuris yra panašus į Koncesijų įstatyme nustatytų koncesijų sutarčių turinį), taip pat apibrėžta, kas gali būti valdžios sektoriui priskiriamais subjektais. Investicijų įstatyme taip pat numatyta, kad VSPSP sutartis sudaroma pagal Viešųjų pirkimų įstatymą ir galioja ne trumpiau kaip trejus, tačiau ne ilgiau kaip 25 metus. Be to, Investicijų įstatyme nustatyta teisinė bazė, reikalinga steigti VPSP Centrinį padalinį, kuris yra atsakingas už metodinę pagalbą ir konsultacijas šių projektų rengimo ir įgyvendinimo klausimais.

Viešojo ir privataus sektorių partnerystės projektų rengimo ir įgyvendinimo taisyklėse numatytas partnerystės sutarties apibrėžimas ir apibūdintas VPSP projekto parengimo ir įgyvendinimo procesas. Taisyklėse paaiškinta, kurios institucijos yra atsakingos už VPSP projektų parengimą, tvirtinimą, įgyvendinimą ir kontrolę bei jų procesus. Be to, taisyklėse apibrėžtos VPSP pagrindinės rizikos ir rizikos paskirstymo tarp viešosios ir privačiosios šalių principai bei jo įtaka viešojo sektoriaus deficito ir skolos rodikliams. Investicijų įstatymo, Koncesijų įstatymo, Viešojo ir privataus sektorių partnerystės projektų rengimo ir įgyvendinimo taisyklių ir Viešųjų pirkimų įstatymo sukurtoje teisinėje sistemoje pateikiamas išsamus ir aiškus reguliavimas bei rekomendacijos, kas yra VPSP, kas gali rengti, tvirtinti ir įgyvendinti VPSP projektus, kas turėtų būti įtraukta į partnerystės sutartis, ir kaip turėtų būti paskirstytos rizikos tarp viešojo ir privačiojo sektoriaus. Nors taisyklės yra išsamios, jose yra numatytas pakankamas lankstumas, leidžiantis šalims derėtis dėl privačios partnerystės sutarties sąlygų.

Tačiau reikia pastebėti, kad Lietuvos įstatymuose nereguliuojami ir net neminimi neprašyti pasiūlymai bei nenumatytas pagrindinės informacijos, susijusios su partnerystės sutarties atranka ir paskyrimu VPSP tipo koncesijos atveju, registravimas, nors Finansų ministerija renka ir savo interneto svetainėje skelbia duomenis apie pasirašytas VPSP sutartis ir koncesijas.

Lietuvoje situacija yra palanki VPSP projektų įgyvendinimui. Šiuo metu jokių politinių ar socialinių kliūčių VPSP projektų įgyvendinimui nėra. Priešingai, dėl dabartinės finansinės situacijos ir lėšų, skirtų pagerinti arba plėsti viešąją infrastruktūrą, trūkumo valdžia yra palankiai nusiteikusi dėl VPSP. Savivaldybės naudoja koncesijas apie 10 metų, ir šiuo metu 40 koncesijos sutarčių galioja įvairiuose sektoriuose, pavyzdžiui, energetikos, sveikatos apsaugos, transporto, atliekų tvarkymo ir kituose sektoriuose. Tačiau valdžia taip pat aktyviai remia neseniai įdiegtą VSPSP modelį – šiuo metu vienas projektas įgyvendinamas transporto sektoriuje ir dar du bandomieji projektai yra planuojami ir turi būti pradėti įgyvendinti. VPSP skatinimas pagrįstas gera konkurso dalyvių teisių ir teisėtų interesų apsauga. Tuo atveju, jeigu VSPSP arba VPSP projektai skiriami kaip darbų koncesija, taikomos Viešųjų pirkimų įstatyme numatytos teisių gynimo priemonės, atitinkančios Direktyvą 2007/66/EB (Teisių gynimo priemonių direktyva). Tuo atveju, jeigu VPSP skiriama kaip paslaugų koncesija, tuos pačius principus taiko teismai. Patys teismai turi pakankamos patirties ginčiuose dėl perkančiųjų organizacijų veiksmų arba sprendimų ir vadovaujasi ES teisingumo teismo praktikoje buvusiais precedentsais.

Viena platesnio VPSP naudojimo kliūčių būtų santykinai mažas projektų dydis, kuris šiuo metu neviršija 200 mln. litų (maždaug 58 mln. eurų), ir dėl to jie nėra labai patrauklūs stambiems užsienio investuotojams (finansų institucijoms). Kita platesnio VPSP taikymo kliūtis yra ta, kad nors ir yra įsteigtas VPSP Centrinis padalinys, tačiau jis nėra darbo grupė, teikianti pagalbą VPSP projektų plėtrai apskritai – jis apsiriboja tik VPSP projektų skatinimu, teikdamas metodinę pagalbą. Nėra VPSP padalinio (įstaigos) arba VPSP centrinio padalinio skyriaus savivaldybių lygmeniu. Dėl šios priežasties mažesnėms savivaldybėms trūksta kompetencijos ir pagalbos rengiant ir įgyvendinant VPSP projektą net ir tuo atveju, jeigu tam yra poreikis. Finansų ministerija ir VPSP Centrinis padalinys šiuo metu įgyvendina ES finansuojamą mokymo programą, skirtą VPSP įgyvendinimo gebėjimams regioniniu ir vietos lygmeniu stiprinti.

4 PRIEDAS. Atrinkti ekonominiai rodikliai

Lietuva							
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
							<i>Progozė</i>
Našumas ir išlaidos <i>(Tikrųjų sąlygų pokytis procentine išraiška)</i>							
BVP	7,8	9,8	2,9	-14,8	1,4	5,9	2,7
Privatus vartojimas	10,0	11,3	4,2	-17,5	-4,9	6,1	netaikoma
Valstybės vartojimas	2,0	1,6	0,4	-1,4	-3,3	0,2	netaikoma
Bendras fiksuotas kapitalo formavimas	19,3	21,8	-5,2	-39,5	1,0	17,1	netaikoma
Prekių ir paslaugų eksportas	12,2	3,1	11,4	-12,5	17,4	14,1	netaikoma
Prekių ir paslaugų importas	13,7	10,6	10,3	-28,3	17,3	12,9	netaikoma
Bendras pramonės našumas	6,7	2,5	5,2	-14,0	6,6	7,9	netaikoma
Bendras žemės ūkio našumas	-4,9	8,0	7,6	0,8	-6,8	6,9	netaikoma
Užimtumas¹ <i>(Pokytis procentine išraiška)</i>							
Darbo jėga (metinis vidurkis)	0,0	-0,1	-0,1	-0,3	-1,1	-3,2	netaikoma
Užimtumas (metinis vidurkis)	1,7	2,3	-0,9	-6,8	-5,1	2,0	netaikoma
<i>(Darbo jėgos procentais)</i>							
Nedarbas (metinis vidurkis)	5,6	4,3	5,8	13,7	17,8	15,4	netaikoma
Kainos ir darbo užmokestis <i>(Pokytis procentine išraiška)</i>							
Vartotojų kainos (metinis vidurkis)	3,8	5,8	11,1	4,2	1,2	4,1	netaikoma
Vartotojų kainos (metams pasibaigus)	4,5	8,2	8,5	1,2	3,6	3,5	netaikoma
Gamintojų kainos (metinis vidurkis)	3,9	3,5	3,1	-6,8	0,3	4,4	netaikoma
Gamintojų kainos (metams pasibaigus)	3,1	2,9	2,0	-8,8	4,2	1,7	netaikoma
Bendros vidutinės namų ūkio mėnesinės pajamos (metinis vidurkis)	16,7	19,3	19,3	-4,4	-3,9	2,2	netaikoma
Vyriausybės sektorius² <i>(BVP procentais)</i>							
Bendras vyriausybės balansas	-0,4	-1,0	-3,3	-9,4	-7,2	-5,5	netaikoma
Bendros vyriausybės išlaidos	33,5	34,6	37,2	43,8	40,9	37,5	netaikoma
Bendra vyriausybės skola	17,9	16,8	15,5	29,4	38,0	38,5	netaikoma
Pinigų sektorius <i>(Pokytis procentine išraiška)</i>							
Pinigų pasiūla (M2, metams pasibaigus)	21,5	21,4	-0,4	0,7	9,4	4,8	netaikoma
Vidaus kreditas (metams pasibaigus)	51,6	45,5	17,9	-7,1	-7,9	-5,9	netaikoma
<i>(BVP procentais)</i>							
Pinigų pasiūla (M2, metams pasibaigus)	45,9	47,6	42,4	45,7	51,2	49,7	netaikoma
Palūkanų normos <i>(Sutarta metinė norma procentais)</i>							
Indėlių palūkanos (visi terminai)	3,0	5,4	7,6	1,9	1,6	1,9	netaikoma
Skolinimo palūkanos (visi terminai)	4,1	4,4	5,7	6,9	7,2	5,3	netaikoma

¹ Gyventojų surašymo duomenys.

² Remiantis „Eurostat“ duomenimis.

Išorės sektorius							
<i>(mln. eurų)</i>							
Einamoji sąskaita	-2 551	-4 149	-4 194	1 182	410	-481	netaikoma
Prekybos balansas	-4 167	-5 303	-5 067	-1 326	-2 003	-2 675	netaikoma
Eksportas	11 263	12 510	16 077	11 797	15 651	20 151	netaikoma
Importas	15 430	17 813	21 144	13 123	17 653	22 826	netaikoma
Tiesioginės grynosios užsienio investicijos	1 448	1 473	1 341	47	568	875	netaikoma
Užsienio skolos	14 442	20 547	23 009	23 163	24 071	24 813	netaikoma
Memorandumo straipsniai							
<i>(Nurodyto nominalo)</i>							
Gyventojų skaičius (metams pasibaigus, mln.)	3,4	3,4	3,4	3,3	3,3	3,2	netaikoma
BVP (mln. eurų)	24 104	28 739	32 462	26 620	27 535	30 705	netaikoma
BVP vienam gyventojui (eurais)	7 100	8 500	9 700	8 000	8 400	9 500	netaikoma
Pramonės dalis BVP (proc.)	24,2	22,4	21,6	20,5	22,2	24,0	netaikoma
Žemės ūkio dalis BVP (proc.)	4,2	3,9	3,6	3,3	3,3	2,7	netaikoma
Einamoji sąskaita / BVP (proc.)	-10,6	-14,4	-12,9	4,4	1,5	-1,6	netaikoma
Užsienio skola / BVP (proc.)	59,9	71,5	70,9	87,0	87,4	80,8	netaikoma
Užsienio skola / prekių ir paslaugų eksportas (proc.)	128,2	164,2	143,1	196,3	153,8	123,1	netaikoma

5 PRIEDAS. Lyčių lygybė

Lyčių nelygybė ir žmogaus socialinė raida

Pagal JTTP 2011 m. Žmogaus socialinės raidos indeksą (ŽSRI) Lietuva priskiriama šalims, turinčioms labai aukštą žmogaus socialinės raidos indeksą. Ji užima 40-ą vietą iš 187 šalių, o tai viršija Europos ir Centrinės Azijos regiono vidurkį. ŽSRI sudaro trys rodikliai: sveikata, išsilavinimas ir normalus gyvenimo lygis. Šalis dar geriau įvertinta pagal JTTP lyčių socialinės raidos indeksą (LSRI) – ji užima 29-ą vietą pasaulyje. LSRI – sudėtinė priemonė, skirta vertinti pasiekimų praradimą šalyje dėl lyčių nelygybės, ir apimanti šiuos tris parametrus: gimdyvių sveikata, įgalinimas ir dalyvavimas darbo rinkoje.

Dalyvavimas darbo rinkoje ir atotrūkis tarp vyrų ir moterų darbo užmokesčio

Vertinant dalyvavimą darbo rinkoje, Lietuvoje moterys žymiai atsilieka nuo vyrų. Remiantis Statistikos departamento duomenimis, 2011 m. darbo rinkoje dalyvavo 69,7 proc. 15–64 metų amžiaus moterų, jei palyginsime su 74,3 proc. tos pačios amžiaus grupės vyrų. Lietuvoje moterys gali dirbti tose pačiose pramonės šakose ir tokį patį darbo valandų skaičių (naktį ir dieną), kaip ir vyrai. Be to, pagal įstatymus darbdaviai privalo suteikti darbuotojai, grįžusiai iš motinystės atostogų, galimybę dirbti tą patį darbą.

Remiantis „Eurostat“ duomenimis, jei palyginsime vyrų ir moterų valandos bruto pajamas 2010 m., moterys Lietuvoje uždirba vidutiniškai 14,6 proc. mažiau negu tas pačias pareigas einantys vyrai. Šis rodiklis yra palyginamas su 17,6 proc. ES vidurkiu. Remiantis Pasaulio banko ataskaita „Moterys, verslas ir teisė“, minimali privalomųjų motinystės atostogų trukmė yra 126 kalendorinės dienos, o privalomųjų tėvystės atostogų trukmė yra mažiausiai 30 kalendorinių dienų; abiem atvejais šios atostogos yra 100 proc. apmokamos. Taip pat įstatyme numatyta 730 dienų vaiko auginimo atostogų, už kurias mokamas tam tikras atlyginimo procentas.

Lyčių skirtumai studijų srityje dažnai nulemia darbo rinkos rezultatus. Pasak Jungtinių Tautų Europos ekonominės komisijos, jei palyginsime su vyrų dalimi, 2008 m. moterų, besimokančių aukštojo mokslo įstaigose, dalis buvo daug didesnė (atitinkamai 59,9 proc. moterų ir 40,1 proc. vyrų). Tačiau švietimo sektoriuje dominuoja segregacija pagal studijų sritis. Pavyzdžiui, 77,5 proc. studijas baigusių asmenų švietimo sektoriuje buvo moterys, tačiau tik 22,5 proc. moterų įgijo inžinerijos, gamybos ir statybos srities specialybes. Lyčių segregacija švietimo sektoriuje lemia profesinę segregaciją darbo rinkoje, ką ir matome toliau pateiktoje lentelėje:

Lietuva: bendras darbuotojų skaičius pagal ekonominę veiklą	Vyrai	Moterys
Statyba	87 proc.	13 proc.
Kasyba	80 proc.	20 proc.
Elektros energija, dujos ir vandens tiekimas	76 proc.	24 proc.
Transportas ir sandėliavimas	69 proc.	31 proc.
Žemės ūkis	65 proc.	35 proc.
Viešasis administravimas	51 proc.	49 proc.
Didmeninė ir mažmeninė prekyba	46 proc.	54 proc.
Finansų tarpininkai	34 proc.	66 proc.

Viešbučiai ir restoranai	24 proc.	76 proc.
Švietimas	21 proc.	79 proc.
Sveikata ir socialinis darbas	13 proc.	87 proc.

Šaltinis: Tarptautinė darbo organizacija „Laborsta“, 2008 m.

Pagal „The Economist“ tyrimų ir konsultacijų padalinio „Economist Intelligence Unit“ 2012 m. Moterų ekonominių galimybių indeksą, kuriame 128 šalys buvo vertinamos pagal jų gebėjimą remti moterų ekonominę pažangą, Lietuvai skiriama 16-a vieta pasaulyje ir 1-a vieta ERPB regione. Lietuvos rezultatai darbo politikos ir praktikos, švietimo ir mokymų, moterų teisinės ir socialinės padėties, galimybės gauti finansavimą ir kredito istorijos kūrimo srityse yra labai geri.

Verslininkystė, galimybė gauti finansavimą

Lietuvoje nebuvo pranešta apie jokių lyčių skirtumus dėl galimybės gauti oficialias finansines paslaugas. Remiantis Pasaulio banko Pasaulinės finansinės įtraukties duomenų bazės duomenimis (tiriama maždaug 1000 asmenų, naudojant atsitiktinai atrinktas reprezentatyvias imtis), 2011 m. 76 proc. suaugusių moterų turėjo sąskaitą oficialiose finansų institucijose (atitinkamai vyrai – 71 proc.).

Remiantis 2009 m. Verslo aplinkos ir įmonių veiklos tyrimu (BEEPS), 38,8 proc. iš 276 tirtų bendrovių savininkės buvo moterys, o 15,1 proc. bendrovių moterys užėmė vadovaujančias pareigas. Minėto tyrimo rezultatai parodė, kad 41,8 proc. nuolatinių visą darbo dieną dirbančių darbuotojų buvo moterys. Iš 38,5 proc. bendrovių, įėjusių į BEEPS imtį, kurios turėjo paėmusios paskolą, ir kurių viena iš savininkų buvo moteris, 11,5 proc. prašymų suteikti paskolą buvo atmestas, o iš 60,7 proc. bendrovių, kurių savininkės nebuvo moterys, tik 8,5 proc. bendrovių, kurios kreipėsi dėl paskolos, prašymai buvo atmesti.